

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

“İnsan resurslarının formalaşmasında təhsilin rolu”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

Qurbanov Elvin Məlik oğlu

BAKİ - 2020

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh oğlu

_____ **imza**

“ ____ ” _____ **20__-ci il**

“İnsan resurslarının formalaşmasında təhsilin rolu”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060404 - İqtisadiyyat

İxtisaslaşma: “İqtisadi nəzəriyyə”

Qrup: 12

Magistrant

Qurbanov Elvin Məlik oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər

i.e.n., b/m. Hüseynov Rəşad Aktiv oğlu

_____ **imza**

Proqram rəhbəri

i.ü.f.d., dos. Hübətova Suqra İnqilab qızı

_____ **imza**

Kafedra müdiri

i.e.d., prof. Kəlbəyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

BAKİ – 2020

Elm andı

Mən, Qurbanov Elvin Məlik oğlu and içirəm ki, “İnsan resurslarının formalaşmasında təhsilin rolu” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normalarına və istinad qaydalarına tam riayət etməklə və istifadə etdiyim bütün mənbələri ədəbiyyat siyahısında əks etdirməklə yazmışam.

İNSAN RESURLARININ FORMALAŞMASINDA TƏHSİLİN ROLU

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktuallığı: İnsan inkişafı konsepsiyası baxımından təhsil insan imkanlarının genişlənməsində mühüm rol oynayır. Beləliklə, əmək bazarının tələblərinə cavab verən yüksək keyfiyyətli təhsil və peşə təhsili insanlara layiqli məşğulluq tapmağa, öz potensiallarını tam reallaşdırmağa, əmək məhsuldarlığını artırmağa, daxili və xarici investisiyalar üçün əlverişli şərait yaratmağa, əmək gəlirlərini artırmağa, ədalət və bərabərliyi təmin etməyə imkan verir. cəmiyyətdə, uşaq ölümünün azaldılması üçün zəmin yaratmaq və s.

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqatın məqsədi bazar iqtisadiyyatında təhsil sisteminin insan kapitalı ilə səmərəli qarşılıqlı əlaqəsinin əsas istiqamətlərini öyrənməkdir.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Tədqiqat zamanı iqtisadi analiz və ümumiləşdirmə, statistik qruplaşdırma, sistematik yanaşma metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqatın informasiya bazasına yerli və xarici ədəbiyyat materialları, dövrü nəşrlər, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik və normativ sənədləri daxildir. Bundan əlavə, dissertasiya üzərində işləyərkən elmi və iqtisadi ədəbiyyatlar və qəzet və jurnallardakı müvafiq nəşrlər, habelə müvafiq internet mənbələri istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Tədqiqatın aparılmasına maneə sayıla biləcək nəzəri materialın olmaması, həmçinin kifayət qədər məlumat bazasının olmaması və s.

Tədqiqat nəticələri: Müasir cəmiyyətlərdə bilik və bacarıqlar kapital hesab olunur və iqtisadiyyatın əsas mənbəyinə çevrilir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: Tədqiqat zamanı, insan resurslarının işinin qiymətləndirilməsi zamanı təhsilin fəaliyyətə təsiri ilə bərabər, təhsil ocaqlarında təcrübi tətbiqetmələrin çatışmazlığı da yetişməkdə olan kadrlar əmək bazarındakı çətinliklərlə üz-üzə qoyur. Tədqiqatın nəticələrindən bu sahə üzrə araşdırmalarda, anketlərdə, qəzet və jurnal nəşrlərində, eləcə də innovativ fikirlərə üstünlük verən tədris işçiləri üçün, metodik göstəriş kimi də istifadə oluna bilər.

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: Tədqiqatın nəticələri tədqiqatda, anketlərdə, qəzet və jurnallarda istifadə edilə bilər, həmçinin innovativ fikirlərə üstünlük verən müəllimlər üçün bələdçi kimi istifadə edilə bilər.

Açar sözlər: Təhsil, insan resursları, peşə

THE ROLE OF EDUCATION IN THE FORMATION OF HUMAN RESOURCES

SUMMARY

The actuality of the subject: From the point of view of the concept of human development, education plays an important role in expanding human opportunities. Thus, high-quality education and vocational training that meet the requirements of the labor market allow people to find decent employment, fully realize their potential, increase labor productivity, create favorable conditions for domestic and foreign investment, increase labor incomes, ensure justice and equality in society. creating the basis for reducing child mortality and so on.

Purpose and tasks of the research: The purpose of the study is to study the main directions of the effective interaction of the education system with human capital in a market economy.

Used research methods: The methods of economic analysis and generalization, statistical grouping, systematic approach were used during the research.

The information base of the research: The information base of the research includes materials of local and foreign literature, periodicals, legislative and normative documents of the Republic of Azerbaijan. In addition, scientific and economic literature and relevant publications in newspapers and magazines, as well as relevant Internet sources were used while working on the dissertation.

Restrictions of research: Lack of theoretical material, which can be considered an obstacle to conducting research, as well as lack of sufficient information base, etc.

Research results: In modern societies, knowledge and skills are considered capital and become the main resource of the economy.

The novelty and practical results of investigation: In the study, along with the impact of education on performance appraisal, the lack of practical applications in educational institutions also poses challenges in the labor market for young professionals. The results of the research can be used in research, questionnaires, newspapers and magazines, as well as as a guide for educators who prefer innovative ideas.

Scientific-practical significance of results: The results of the research can be used in research, questionnaires, newspapers and magazines, as well as as a guide for educators who prefer innovative ideas.

Keywords: Education, human resources, profession

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

BMTİP	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı
ETT	Elmi-Texniki Tərəqqi
İKT	İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyaları
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
İR	İnsan Resusları

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	8
I FƏSİL. İNSAN RESURSLARININ FORMALAŞMASI PROSESİNİN METODOLOJİ ƏSASLARI	11
1.1. Müasir şəraitdə insan resurslarının formalaşması prosesi, onun əsas xüsusiyyətləri və amilləri	11
1.2. İnsan resurslarının formalaşması təhsil sisteminin strateji prioritetlərindən biri kimi.....	17
II FƏSİL. TƏHSİL SİSTEMİ KONTEKSTİNDƏ İNSAN RESURSLARININ FORMALAŞMASI PROSESLƏRİNİN TƏHLİLİ	27
2.1. Orta təhsil sistemi və insan resurslarının formalaşmasında onun rolu	27
2.2. İnsan resurslarının formalaşmasında peşə təhsilinin rolu və spesifikasi	33
2.3. Ali təhsilin insan resurslarının formalaşmasına təsirləri.....	40
III FƏSİL. İNSAN RESURSLARININ FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAFINDA TƏHSİL ROLUNUN GÜCLƏNDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ	48
3.1. Təhsil xidmətləri və ona əlyetərliyin təmin edilməsi.....	48
3.2. Təhsilin keyfiyyətinin artırılması insan resurslarının formalaşmasının əsas mexanizmlərindən biri kimi	55
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	63
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SIYAHISI.....	66
ƏLAVƏLƏR.....	71
Cədvəllərin siyahısı	73
Şəkillərin siyahısı	73
Diagramların siyahısı	73

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Cari iş vəsaitlərinin qabiliyyətinin təşkili çətin bir əmələ gətirmə prosedurudur, bunlara qərar verən komponentlər əsas təhsilinat, peşə təhsilinatı, yenidən hazırlıq, kadr hazırlığıdır. Maliyyə dairəsi üçün İK-nin iki əsas məqamı maraqlıdır - miqdarı və keyfiyyəti. Yəni kifayət qədər istedadlı, öyrədilmiş və istedadlı işçi qüvvəsi var.

Hal-hazırda, iş dünyasının problemlərini həll edən başqa bir işçinin təşkili üçün təhsilinata fəvqəladə diqqət yetirilir. İş gücünün elmi qabiliyyətinin təşkili və inkişafı üçün ən yaxşı komponentlərdən biri təhsilinatdır. Tədqiqatlar göstərir ki, tədris dərəcəsidəki bir genişlənmə, hətta aradan qaldırılma vəziyyətində də iqtisadiyyatın inkişafına birbaşa təsir göstərir. OECD-nin qeyd etdiyi kimi, millətlərdə, məsələn, Fransa, İngiltərə və Norveçdə milli maaş inkişafının 60% -dən çoxu, yalnız təhsilinatlandırılmış işçilər tərəfindən verilir. Bu gün planetdə qabaqcıl təhsilə maraq inkişaf etməsi təsadüfi deyil və qabaqcıl iş vitrinindəki tanınan nümunələrdən biri də iqtisadiyyatda çalışanların təhsilin səviyyəsinin ardıcıl artmasıdır.

İnsan kapitalının tam əhəmiyyəti və hərəkətverici işi haqqında qabaqcıdan anlaşıma təkcə cəmiyyətin maliyyə quruluşunda insanın əsas işinin tanınması ilə deyil, əlavə olaraq insana resurs qoymaq ehtiyacının qəbulu və irəliləməsi ilə əlaqəlidir. səmərəliliyi qurmaq. İnsanların hadisələrin, məlumatların, qabiliyyətlərin və imkanların dövriliyinə daxil edilməsi zərurəti, kapital vasitəsilə “kapitalın” təmin edilməsi və artırılması və bunun maliyyə təsiri ilə aydınlaşdırılır.

İnsan kapitalına maraq gəlişi iş reklamında formalaşan insan kapitalından istifadə ilə baş verir. Fəaliyyət sərgisi, kollec məzunlarının toplanmış məlumat və bacarıqlarını tətbiq edə biləcəyi yerdir. Eyni zamanda, bir kollec məzununun insan kapitalının xarakteri üçün ən əhəmiyyətli əsas, toplanmış məlumatların iş vitrininin ehtiyaclarına cavab verməsidir. Bu şəkildə qabaqcıl təhsil sahəsinin bacarıqlı hazırlanması ilə bağlı müstəsna bir vəzifə var. Gecdən etibarən iş elanı əksər çağırışların tərkibindəki dəyişikliklərlə təsvir edilmişdir. Bəziləri əhəmiyyətini

itirmiş, bəziləri gözlənilənlərə baxmayaraq, yaxşı tanınmışlar; yeni qalalar inkişaf etdi.

Bu gün insan kapitalı müvafiq olaraq ən əhəmiyyətli sosial-sosial sərvət və millətin milli sərvətlərinin əsas komponenti adlanır. Bu anlayış olmadan qazancılı bir inkişafa və inkişafa zəmanət vermək, uzun müddət davam edən pul inkişafı kimi, sosial-sosial irəliləyiş və cəmiyyətin yaxşılaşdırılması üçün dərhal öhdəlik götürmək çətindir. Nəticə olaraq düşündüyümüz mövzu, uyğunluğunu saxlamaqla yanaşı, yeni araşdırmalar tələb edir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: İşəgötürənlər həmişə ixtisaslı və bilikli işçiləri axtarırlar. Lakin bizim təhsil sistemimiz gəncləri yeni və daha mürəkkəb tələblər üzündən işə düzəlməyə hazırlamır. Eyni zamanda, şirkətlər öz əməkdaşlarını fəal şəkildə maarifləndirməkdə davam edirlər, baxmayaraq ki, təşkilatlar əməkdaşların bütün səviyyələrdə adekvat tədrisini təmin etmək üçün artan tələblərlə üzləşirlər. Ümumi sistem şəklində yanaşma həm müəllimlər, həm də əmək bazarının yeni iştirakçıları və şirkətlər üçün daha səmərəli nəticələr verə bilər.

Bir çox tədqiqatçılar haqqında danışdığımız problemi araşdırmaq və həll etmək üçün bu sahədə araşdırmalar aparmışlar. Məsələn, yerli tədqiqatçılar K. P. Paşayev, A. Самадов, K. Şahbazov, T. Məmmədov, T. Quliyev, X. Хамидов və başqaları, eləcə də V. İ. Байденко A. A. Вербичкий, İ. A. Зимня N.N. Начаев ba Сазанов Y. V. Фролов göstərmək olar.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri: Tədqiqatın məqsədi bazar iqtisadiyyatı şəraitində təhsil sisteminin insan kapitalı ilə səmərəli qarşılıqlı təsirinin əsas istiqamətlərini araşdırmaqdır. Qarşıya qoyulan məqsəd isə öz növbəsində aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsinin zəruriliyini şərtləndirir:

- müasir şəraitdə insan resurslarının formalaşması prosesinin, onun əsas xüsusiyyətləri və amillərinin təhlili;
- İnsan resurslarının formalaşmasında təhsil sisteminin strateji prioritetlərinin tədqiqi;
- insan resurslarının formalaşmasında təhsilin rolunu araşdırmaq;
- Müasir təhsil sisteminin çatışmazlığının müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Magistr dissertasiyasının təqdim etdiyi tədqiqat obyektı əmək bazarıdır. Tədqiqatın predmeti müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən müəssisələrə məxsus müxtəlif resurslardır.

Tədqiqatın metodları: Tədqiqat işinin yerinə yetirilməsi zamanı iqtisadi təhlil və ümumiləşdirmə, statistik qruplaşdırma, sistemli yanaşma metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Azərbaycan Respublikasının yerli və xarici ədəbiyyatının, dövrü nəşrlərin, qanunvericilik və normativ sənədlərinin materialları. Bundan başqa, dissertasiya üzərində işləyərkən elmi-iqtisadi ədəbiyyatdan və qəzet və jurnallarda müvafiq nəşrlərdən, habelə internetdə müvafiq mənbələrdən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın mədudiyyətləri: Tədqiqatın aparılmağına əngəl sayıla bilən nəzəri material çatışmazlığı, bununla yanaşı yetərli informasiya bazasının olmamağı və s.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi: Araşdırmada təhsilin attestasiyaya təsiri ilə yanaşı, təhsil müəssisələrində praktik tətbiq olunmaması da gənc mütəxəssislər üçün əmək bazarında problemlər yaradır.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri: Tədqiqatın nəticələri tədqiqat, anket, qəzet və jurnallarda, eləcə də yenilikçi ideyaları üstünlük verən müəllimlər üçün bir bələdçi kimi istifadə edilə bilər.

I FƏSİL. İNSAN RESURSLARININ FORMALAŞMASI PROSESİNİN METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Müasir şəraitdə insan resurslarının formalaşması prosesi, onun əsas xüsusiyyətləri və amilləri

İR maliyyə təsnifatı, bir çox xalqın (millətin) bir çox fiziki və elmi qabiliyyətidir. Onun ən diqqətəlayiq və hərəkətverici əsəri, əsl və intellektual şəkildə yaradılan əmək çağının sağlam populyasiyasındadır. Bu, maliyyə tarixinin müəyyən bir mərhələsində, daha yaradıcı İR olan ictimai yaradılış prosedurunun predmeti və predmetini təşkil edən populyasiyanın daha həqiqi və intellektual şəkildə böyüdülmüş bir hissəsini nəzərdə tutur. Fərdlər və qabiliyyətlər millətin ən vacib varlıqlarıdır. Bu şəkildə, hər bir xalqda və bölgədə bu aktivlərin idarə edilməsi və bacarıqlı istifadəsi həyati bir dönüş halına gəldi. İK-nin süqutu budur ki, ilk növbədə ekspertlər hərəkətinə nə qədər çox insan qoşularsa, həyat və ekspert təcrübələri nə qədər çox olarsa, ekspert vəzifələrini icra etdikləri vaxt nə qədər az olarsa, millət, səy, birlik, birlik daha yaxşı olar. və sair üçün daha çox keyfiyyət yaradır; ikincisi, fərdlər sosial idarəetmənin ən ağılsız obyekti; üçüncüsü, məşqlərin peşəkarlığı, mütəxəssis olmaq üçün fərdlərdən çox böyük kapital tələb olunur; dördüncüsü, mütəxəssislərin yüksək effektivliyi onların qabiliyyətlərinin qanuni idarə olunmasının təşkili yolu ilə həyata keçirilir (Ələkbərov U., 2013, s.110).

İnsan resurslarının təcəssümü ondan ibarətdir ki, şəxslər rəqabət obyekti kimi məqsədə çatmaq üçün müxtəlif aktivlər arasında uğurla yerləşdirilməli, yaradılmalı və ilhamlanmalıdırlar. Yerli və xaricdə həyata keçirilən təcrübələrin spekulyasiyası idarəedicilərin insan aktivlərinin dünya miqyasında bir məqsədini müəyyənləşdirməsinə imkan verir, yəni millətin daha məhsuldar təşkili, təkmilləşdirilməsi və tanınması (İR, səylər, bölmə və birliklər və s.). Bu, millətin hər bir qabiliyyətli fərdinin (səylər, idarələr və birliklər və s.) İşləmə həddinin yaxşılaşacağını, iş potensialını ideal bir şəkildə yaratmaq və istifadə etmək qabiliyyətinin artacağını və bununla da peşə səviyyəsini genişləndirməyi nəzərdə

tutur millət hamıya. ofislər və birliklər və s.) işçi qüvvəsinin fiziki və elmi aktivlərindən daha səmərəli istifadəsinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

İnsan resursları nüfuzlu vəziyyətin bütün hissələrini əhatə edir və birləşməyə qədər bir metodologiya tələb edir. Köhnə üslubda olan pul hipotezlərinin bəzi agentlərinin düşündüyü kimi, planetdə dünya miqyasında rəqabətin inkişafında milli intensivliyin ən əhəmiyyətli dəyişənləri torpaq, kapital və səciyyəvi aktivlər deyildir, lakin dərin bacarıqlara və İR-ə malikdir. Bir millətin maddi və fərqli imkanları (müəssisələr, bölmə və birliklər və s.) həmin aktivlərin keyfiyyətinə və təbiətinə əsaslanır.

İnsan resursları idarəetmə iş metodologiyasına qoşulur. Beləliklə, millətin pul nəticələrini (müəssisə, ofis, birlik, təşkilat və s.) genişləndirmək və əhalinin problemlərini həll etmək üçün təsəvvürlü və vasitədir. Bu xətlər boyunca, hər hansı bir idarəetmə məsələsini başa düşərkən insan nöqtəsi, yəni fərdlərin qabiliyyəti və fakültəyə təsiri nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi müəssisə qurmaqla (biznes qurmaqla) qazanan əmək haqqının təşəbbüskar hərəkət kimi baxıldığını ifadə edir. Müəssisə hərəkəti, fərdin sərbəst şəkildə tamamladığı bir hərəkətdir, bunun əsas səbəbi əmlakdan istifadədən, mal təklifindən, işin icrasından və ya idarələrin tənzimlənməsindən bəhrələnməkdir (Ümumi Məcəllə, Maddə 13). Başqa bir perspektivə görə, müəssisənin innovativ fəaliyyətin nüfuzlu bir quruluşu olduğunu söyləməyə meyllidir. Bu əlavə insanların və qanuni elementlərin mütərəqqi təməlini göstərir. Mülki Məcəllə ilə göstəriləni kimi, qanuni bir element qanuna uyğun olaraq qəbul edilmiş bir orqandır və müşayiət olunan hüquqlara malikdir:

- fərqli mülklərə sahib olmaq;

Mülkiyyət ilə bağlı öhdəliklərinə görə məsuliyyət:

- əmlak üçün və fərdi qeyri-əmlak hüquqlarının əldə edilməsi və köçürülməsi;
- təhqir olunmuş tərəf olmaq və ya məhkəmədə olmaq.

- sərbəst bərabərləşməyə sahib olmaq (Mülki Məcəllə, maddə 43). Seçimlər, məsələn, qanuni elementlərin həyata keçirilməsində əsas motivasiya tipik faydaların (işgüzar qanuni elementlər) və qeyri-fayda qəbul edilməsidir. Sonrakı hal üzvlər

arasında faydaları (faydası olmayan qanuni maddələr) bölüşdürməyən birliklər üçün açıqdır. Azərbaycan Respublikasının bu Qanununa uyğun olaraq, pul təşkilatı və təşkilatlar kimi biznes qanuni maddələrin birləşməsinə icazə verilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, köməkçi və məhdud riskli səylər (dövlət müəssisələri, metropoliten müəssisələri və s.) Kimi fərdi təşəbbüslər qurmaq praktikdir. Zəhmətkeşlərin təhsilnləri ilə müəyyən edilmiş iyerarxik məsələləri həll edərkən, ilk növbədə, qarşıya qoyulan məqsədə çatmağın vacibliyi nəzərə alınmalıdır. Bu məsələ idarəetmə komponentini ağılsız bir şəkildə izah edir. Düzünü deyim ki, qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün idarə heyəti çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi tələb olunur. Bu məsələni səmərəli şəkildə həll etmək üçün, öhdəliyin bütün komponentlərinə qəsdən təsir göstərilməlidir. Mükəmməl nəticə ideal bacarıq və səmərəlilik dərəcəsinə zəmanət verməlidir. Yuxarıda göstərilənlərə baxmayaraq, sahibkarın məcburi rəhbərliyi müşayiət olunan əhəmiyyətli məsələlərə baxılması üçün planlaşdırılmalıdır (Əliyev M.Ə., Həmidov H.İ., 2013, s.44):

- müəssisənin bazar mövqeyini möhkəmləndirmək;
- irəliləyişlərin inkişaf etməkdə olan ehtiyaclara uyğun istifadəsi;
- səylərin pul vəziyyətinin yaxşılaşdırılması;
- artım səmərəliliyi,
- fayda dərəcəsini artırmaq;
- rejissor tərəfindən hazırlanmış istehkam;
- nümayəndələr arasındakı münasibətlərə dair təhsilinat.

Göründüyü kimi, bu işin istifadəsi müxtəlif etibarlı seçimlərin seçilməsini və icrasını tələb edir. Dynamic, təməl səviyyədə, müəyyən bir fəaliyyət planının istifadəsini və gələcək səbəblərə görə tədbirləri təsvir edir.

Bu gün "elektron hökumət" millətimizdə daha bir inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu və hər bir elektron yardım hökumətin köməyinə və millətin inkişafına xidmət edir . Hazırda sakinlər elektron hökumət, e-administrasiyalar tərəfindən edilən açıq qapılardan, qanuni qeydlərin yerləşdirilməsindən, vəzifə və gömrük açıqlamalarının yerləşdirilməsindən, ölçülə bilən hesabatlardan, iş təşkilatları vasitəsilə məşğulluğun əldə edilməsindən, kollecdə dəstək üçün elektron müraciətlərdən və

ümumi köməklərdən istifadə edirlər. yerləşdirmə testləri və s. Millətimizdə effektiv şəkildə tətbiq olunur (Bağırzadə M. 2009). İndiki qloballaşan dünyada millətlərin ciddiliyinin əsasən məlumatların və yazışma avanslarının (İKT) güclü istifadəsi ilə həll olunduğunu nəzərə alsaq, İKT-nin təkmilləşdirilməsi millətin elmi və məntiqi potensialının əhəmiyyətli bir işarəsidir. Bu gün Azərbaycanın ciddi bir alim və məntiqi potensiala sahib olduğuna əminliklə deyə bilərik. Bu elmi və məntiqi potensialın daha da gücləndirilməsi kadr işinə vurğu yaradır. İR, bir insanın maddi və digər dünyagörüşü keyfiyyətlərini yaratmaqda işləmək qabiliyyətinə qərar verən çox sayda müxtəlif məlumatlar, qabiliyyətlər və meyllərdir (Ələkbərov U., 2013: s.320). Bu şəkildə birliyin, yerli, sənayenin, millətin İR-si tanınır. Hal-hazırda dərnlər ümumi bir işçi kimi bir insan haqqında düşünür, o dərnlərin həyatı varlığı, intensivliyinin əsasını təşkil edir. Geniş bir baxımdan, daha doğrusu, milli səviyyədə, İR hər hansı bir dövlətin maliyyə yaxşılaşdırılmasının təməl nöqtəsidir, dövlətin iş aktivlərinin, elmi və inzibati məlumatların və əhalinin cihazlarının xüsusiyyətlərini əks etdirir. Kadr cəmiyyətin gələcək inkişafında, yaradıcı bir iqtisadiyyatın və informasiya iqtisadiyyatının təşkili və irəliləməsi üçün əsas amildir (Məmmədov F., 2013, s.78).

Elektron hökumətdə İK, millətdə İKT təhsilinin dərəcəsi, əhalinin İKT-dən istifadə imkanları, əhalinin İnternetdən istifadə etmə və elektron vergi ödəyicilərinə dəstək verən təşkilatlar tərəfindən idarə olunur. Bu yolla, ölkədə elektron hökumətin təkmilləşdirilməsi, əsas seqmenti olan insan aktivlərinin təşkili məsələlərini nəzərdən keçirməyi, onları araşdırmağı, bu ərazilərdəki nəticələrin və məsələlərin araşdırılmasını vacib edir.

Millətin iqtisadiyyatının mürəkkəb inkişafı və iş aktivləri arasındakı əlaqə iki tərəflidir. Birincisi, xalq iqtisadiyyatının ixtisaslaşması və sahəsi iş vəsaitlərinin tam və effektiv istifadəsi dərəcəsini təyin edir. İkincisi, gözlənilənlərə baxmayaraq, iş vəsaitlərinin tam və effektiv istifadəsi tələbi bölgə iş bölgüsünə uyğun olaraq iqtisadiyyatın inkişaf tempi kimi ixtisaslaşma, sahə qərarlaşdırır. Məlum olduğu kimi, iki dava əlaqəlidir və bir-birinə ziddir. Bu yolla, iqtisadiyyatın inkişafını

mürəkkəb bir şəkildə həll edərkən, sosial yaradıcılığın məhsuldarlığı tədbirləri barədə qərar vermək lazımdır. İdarə Heyətinin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- İş potensialının güclü istifadəsində bazar və vitrin olmayan çərçivələrin düzgün əlaqələndirilməsi;
- İş gücünün çoxaldılması proseduru dövrləri üçün ailənin və dövlətin vəzifə dərəcəsinin artırılması;
- İş üçün həqiqi marağı əsas götürərək sahə quruluşunu, fərziyyə strategiyasını və iş quruluşunu səmərəli əlaqələndirmək;
- Gənclərin və xanımların işi üçün fəvqəladə layihələrin hazırlanması;
- İş aktivlərinin digər pul aktivlərindən üstünlüyü;
- İşçi aktivlərinin milli inanc sistemi kimi qiymətləndirilməsi;
- İş aktivləri sahəsində fəaliyyət göstərən sosial tənzimləmənin həyata keçirilməsi;
- İş vəsaitlərinin, əmək çərçivələrinin və alt sistemlərin bir-birini tamamlamasını təmin etmək;
- Əmək aktivləri, giriş iş aktivlərinin seqment formalarını ölçmək üçün istifadə edilməsi.

İnkişafın pul spekulyasiyası ilə insan irəliləməsi fikri arasındakı uzantı işini düşünən ən əhəmiyyətli fərziyyə insan kapitalı hipotezidir. Adam Smitin vaxtından bəri bəzi quruluşdakı "insan kapitalı" ideyasının maliyyə fərziyyəsində məlum olmasına baxmayaraq, XX əsrdə insan kapitalı hipotezinin irəliləməsi Amerika bazar analitiki Teodor Şultzın adı ilə bağlıdır. Genişləndirilmiş iş rentabelliyyənin səbəbləri və amillərini araşdırmaqda "qalan bir komponenti" tanıdı və sonrakı əsərlərində ("Təhsil vasitəsilə kapital" və "İnsan kapitalına maraq") bu işi insanın əldə etmək qabiliyyəti kimi fərqləndirdi. yaxşılaşdırmaq. Maliyyə inkişafının yeni amillərini axtarmağa davam edərkən Schultz, təhsilin əsas bir agentdən xəyalçı bir mütəxəssisə dəyişdiyini, vəziyyətin pozulmasına və yaradılış məsələlərinə ideal cavab tapmasına mane olduğunu gördü. O, yalnız köməkçi və qabaqcıl təhsildə birbaşa təhsilin xərclərini deyil, həm də evdə özünü öyrətməyi, geniş iş anlayışını, rifah, təhsilin və elmə marağı insan kapitalına maraq kimi qiymətləndirdi.

İqtisadiyyatın modernləşdirilməsində, maliyyə və qanuni quruluşların modernləşdirilməsində mühüm amillər olan "insan kapitalı" na olan marağın və insan əməyinin qiymətləndirilməsinə verilən yüksək qiymət idi (Одегов Ю. Г., 2017, s.86).

İnsan kapitalı ideyasının əhəmiyyətli tərəfdarı olan Gary Becker, "İnsan kapitalı" adlı əsərində yazırdı ki, insan kapitalına maraq təhsilin, əlavə rifah, məlumat, yeni iş yeri axtarmaq, gənc yetişdirmə və insanı genişləndirən müxtəlif bölgələr özündə birləşdirir. gəlirlilik. əlavə bir yer var idi. Ümumiyyətlə, insan kapitalı fərdi xüsusiyyətlər, məsələn, ixtiraçı yaradıcı zehni olaraq, maddi dəyər qazanmaq üçün iş məşqlərini yerinə yetirmək gücünə köçürüldükdə bir çox qabiliyyət, məlumat, sosial xüsusiyyətlər kimi görülür (Павленков А.П., 2011, s.75).

İnsan işinin bacarığı nə qədər yüksəkdirsə, kapital o qədər vacibdir, kapitalla gəliş (kompensasiya) bir o qədər yüksəkdir. Yaradılmış xalqlarda resursları insan kapitalına qoymaq cəmiyyət üçün ən bacarıqlı və fərasətli hesab olunur. İnsan kapitalı pul potensialının və ümumilikdə maliyyə inkişafının möhkəmləndirilməsində ən vacib amillərdən biridir. Bu metodologiyada irəliləmə maliyyə inkişafını genişləndirməklə yanaşı, insan kapitalına vəsait qoymaq və ehtiyacı azaltmaqla qiymətləndirilir.

Son onilliklərdə global maliyyə iştirakı sahəsində "insan aktivlərinin inkişafına dəstək" başlığı formalaşdı. "İnsan aktivlərinin irəliləməsi" insan potensialının genişlənməsini və hadisələrin maliyyə və sosial növbəsində istifadə olunması deməkdir. Qeyd etmək lazımdır ki, hadisələrin insan növbəsi ilə insan kapitalı hipotezi (və ya insan aktivlərinin inkişafı) arasında etibarlı əlaqə mövcuddur. İnsanın hadisələrin dönüşü ideyası və insan kapitalı hipotezinin ümumi vəziyyəti, insan qabiliyyətləri və imkanları yaradılış proseduruna əhəmiyyətli bir bağlılıqdır. Hər halda, insan kapitalının fərziyyəsi fərdlərə yaradılışın qurulması üçün bir yanaşma kimi baxır və əksinə, hadisələrin insan dönüşü ideyasında insanın irəliləməsi xidmət edilməli əsas məqsəddir.

İndiki dövrdə, informasiya əsaslı iqtisadiyyatın başqa bir fikri bütün dünyada mövcuddur. Məlumat yeniliyi və kompüterləşmə əsasında formalaşan belə bir pul çərçivəsinin əsas təkanları maddi mal və müəssisələrin instrumental və mexaniki yaradılışını düşünən elmi fəaliyyətdir. Elmi hərəkət, bu anda köməkçisi və köməkçisi olan törəmə deyil. Əsaslı və maliyyə quruluşunda kapitalın cəlb edilməsi yolu, məlumatların toplanması və qoyulması, yenilikçi təhsilinlərin alınması və maliyyələşdirilməsinə sərf olunan müddətdə öz yerini itirir. Faydalı qazıntılar üçün axtarış hazırda "fərasətli başlar", düşüncələr, açıqlamalar, inkişaf və ideyalar üçün "təqib" tərəfindən ləğv edilir. Normalda, biznesin strukturunda kritik dəyişikliklər olur: əvvəllər mexaniki sahəyə sahib olan və bağçılıqdan əvvəl yer tutan "iqtisadiyyatın əsas qazanc gücü" adı hazırda zehni işə tətbiq olunur. Planda "məlumat cəmiyyəti", "məlumat bazasına əsaslanan cəmiyyət", "məlumat iqtisadiyyatı", "alim iqtisadiyyatı", "məlumat maddələri" kimi terminlərin tez-tez işlədilməsi təsadüfi deyildir. Məlumatla işləməyi tövsiyə etmək, iş fəaliyyətinin yenilik, irəliləmə və düşüncələrin yaradılması ilə təsvir olunan başqa bir fəaliyyət növü ilə əlaqələndirilməsini tövsiyə edir. İş dəyərinin fərziyyəsi "məlumat hörməti" hipotezi ilə tədricən ləğv olunur.

1.2. İnsan resurslarının formalaşması təhsil sisteminin strateji prioritetlərindən biri kimi

Təhsil insan hadisələrinin dönüşünün ən əhəmiyyətli hissələrindən biridir və İnsan İnkişafı İndeksində üç əsas segmentdən biri kimi göstərilir. Təhsilin imtiyazı Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində, İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyasında və İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda dəyərləndirilən ən vacib insan hüquqlarından biridir. Təhsil fərdlərin məlumat, qabiliyyət və qabiliyyət əldə etmə şanslarını genişləndirir, insan kapitalı istehsal edir, şəxsi məmnuniyyəti dəyişdirir və pul inkişafının əsasını təşkil edir. İndiki dövrdə təhsil verən müəssisələr cəmiyyətin sosial irsinin yaşdan yaşa ötürülməsini təşviq edir və şəxslərə pul və iqtisadi rifahını təyin edəcək dərəcədə bilikli məlumatlar və qabiliyyətlər verir. Eyni zamanda,

təhsilin zamanı gənclər və yeniyetmələr mənəvi inancları formalaşdırır, ümumi mühitləri barədə ümumiləşdirmə və düşüncə tərzini keçirirlər. Hadisələrin insan növbəsinə gəldikdə, göstərişli prosedur insanın qabiliyyətlərini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir (Синицына О.Н., 2013, s.91).

Təhsil dərəcəsi fərdlərin həyatının müxtəlif hissələrinə, məsələn, rifaha, siyasi hərəkata, ənənəvi musiqinin təəssüratına, ictimai əlaqələrə, nizam-intizama və s. təsirinə əsaslanır. Təhsilə, ailələrin idarə edilməsində, gənclərin uşaqlığında, qidalanma dərnəklərində, rifahlarının və keyfiyyətli hazırlıqların təmin edilməsində yeni məlumatların və avansların istifadəsinə şərait yaradır. Ananın təhsili nə qədər yüksək olarsa, körpələrin və cavanların ölüm dərəcələri bir o qədər aşağı olur, çünki ailənin maaş səviyyəsinə az fikir verərək uşaqlara qulluq, təhsil və tərbiyyə yaxşılaşır. Təhsil olunan şəxslər getdikcə daha mürəkkəb və bu yolla daha səxavətli kompensasiya olunan peşələrlə məşğul ola bilirlər. Nəhayət, gəlirlilik və pul kapitalı yaradan fiziki və xarakterik kapitaldan istifadə edirlər. Təhsilətcilər təməllərin - əsasən kolleclərin və təşkilatların həyata keçirməli olduğu digər bir qabiliyyət yeni məlumatlar hazırlamaq və onu sosial və maliyyə həyatının hər sahəsində tətbiq etməkdir. Məntiqi və ixtisaslaşdırılmış kəşflərin sürətli inkişafı və onların innovasiya və rifah idarələri sahəsində istifadəsi məntiqi məlumatların işində həddindən artıq dəyişikliyin göstəricisidir. Yeni məlumatlar və tətbiqetmənin yeni üsulları ("yaradılışlar və irəliləyişlər") üçün axtarış indiki sosial sifarişlərdə əhəmiyyətli bir fəaliyyət sahəsinə çevrildi. Nəhəng müəssisələrin edildiyi bu sahədə çalışanların sayı az deyil. Qabaqcıl təhsili olan insanlar tədricən yaxşılaşmaq, nəticələrini tərəfdaşlarla bölüşmək və gənclərlə görüşlərini təklif etmək üçün çalışırlar. Sonradan, təhsil səbəbi ilə nəinki məntiqi məlumatlar və sosial təhsilətlər toplanır və daha gənc yaşa verilir, bununla yanaşı bütün cəmiyyətin və dövlətin elmi imkanları məhdudlaşdırılır. İnsanda baş verən hadisələrin ən əhəmiyyətli hissələri, məsələn, səsvərmə idarəçiliyinin gücləndirilməsi, təkmilləşdirilməsi, fərdlər arasında əməkdaşlıq, bərabərlik (hər bir şəxsə qarşı), dayanıqlılıq (indiki dövrün tələblərinə cavab verən insanların hökumət yardımı etmədən gələcək) və insan təhlükəsizliyi, qanuni olaraq təhsilətlə müəyyən edilir.

. Bütün sosial çərçivənin idarəolunan yaxşılaşdırılması, beləliklə, bu baxışların təsdiqlənməsinə əsaslanır.

Hamısı deyildikdə, təfərrüatlılıq, lövhə və təhsil tənzimlənməsi zamanı təhsilinlərin uzun məsafəni yaxşılaşdırmağa təsiri mütəmadi olaraq yoxlanılmalıdır. Bu cür məsələlər, yəni müxtəlif növ və təhsil səviyyələrinin əhəmiyyətli maliyyə zonalarına təsiri müşayiət olunan bölgələri yaydı (Фридман ДЖ., 2015, s. 72):

- * insan və iqtisadiyyat üçün xalis təhsil dəyəri (dəyəri çıxılmaqla gözlənilən nəticələr);

- * ilkin, orta, ali və qeyri-rəsmi təhsilə (insan kapitalına) investisiyaların qaytarılması);

- * təhsilin əmək məhsuldarlığına, xüsusilə də qadınların məşğulluğuna təsiri;

- * təhsilin iqtisadi artımla, o cümlədən fiziki kapitalla və ya təhsil üçün əməyə birbaşa aidiyyatı olmayan iqtisadi inkişaf aspektlərinin qarşılıqlı əlaqəsi;

- * Təhsil və siyasi davranış (məsələn, təkcə intellektual bacarıqlara deyil, həm də şəxsiyyətin formalaşmasına təsir edən təhsil vətəndaş mədəniyyətinin, sosial təşəbbüsün, mədəniyyətlərarası dözümlülüyün, siyasi bilik və baxışların, insan hüquq və azadlıqlarının və digər müasir sosial-siyasi dəyərlərin inkişafına kömək edir). şərait yaratmaq?);

- Təhsil və sosial inkişafı. Təhsilin özəl və sosial dividendləri nəsillərin daxilində və nəsillər arasında qeyri-iqtisadi mənfəətdir.

Belə faydalar gözlənilən ömür müddəti, ailənin planlaşdırılması, qidalanmanın vəziyyəti, Məhsuldarlıq əmsalı, ana və uşağın sağlamlığı və ətraf mühitə münasibəti (ekoloji savadlılıq) kimi göstəricilərlə ölçülür);

- * Təhsil və bərabərlik (qızlar, etnik azlıqlar, kənd yoxsulları, əlillər və qeyri-bərabər, təhsilə məhdud və uzunmüddətli inkişafın nəticələri olan digər həssas qruplar).

Biz təhsilin insan inkişafında rolundan danışarkən iki istiqamətdən biri haqqında danışırıq: ya təhsilin insan potensialının inkişafına təsiri, ya da təhsilin insan kapitalının yaradılmasında rolu. İnsan inkişafı konsepsiyasında" insan potensialı "anlayışı əhatə dairəsinə görə" insan kapitalı " kateqoriyasından daha

genişdir. İnsan kapitalı nəzəriyyəsi nöqteyi-nəzərindən təhsilə sərmayə qoymağın məqsədi əmək məhsuldarlığının artırılmasıdır. İnsan inkişafı yanaşmasının tərəfdarlarının fikrincə, iqtisadi inkişafın əsas məqsədi insanın özüdür. Hər iki perspektivə daha yaxından nəzər salaq (Alakbarov U. and Lawrence J.E.S., 2015, s.56).

Yuxarıda qeyd olunan iki qüvvə müasir beynəlxalq mənzərənin dominant cəhəti kimi - informasiyanın yayılması və kapitalın qloballaşması bir - birini istisna edir. Bir tərəfdən, informasiyanın "şəlaləsi" qarşılıqlı asılılıq yaradır, Digər tərəfdən isə iqtisadiyyatın qloballaşması yeni və sürətli informasiyaya tələbatı artırır. Bu ikitərəfli dinamika nəticəsində dəyişikliklər dalğası daha çox beynəlxalq arenanın sahillərində daha geniş miqyasda döyülür və daha güclü təsir göstərir. Yeni texnologiyalar meydana çıxır və milli sərvətin yaradılması prosesinə yeni qaydalar gətirir. Xammal maddi kapital kimi əhəmiyyətini itirdiyindən, təkmilləşdirmə prosesində məhsullara əlavə dəyər artır. İnformasiya, daha doğrusu, onun əldə edilməsi, qiymətləndirilməsi, tətbiqi və yaradılması artıq çoxdan milli sərvətin mühüm amilidir.

Yeni elmi-texniki sahələrin inkişafı, informasiya texnologiyalarının geniş spektri, ənənəvi texnologiyalarda İnnovasiyalar, yeni ticarət münasibətləri, əhalinin və korporasiyaların məşğulluğu sahəsində sürətlə dəyişən tələblər, həmçinin yeni siyasi proseslərin miqyası inkişaf etməkdə olan ölkələri insan inkişafının əsaslarını yenidən düşünməyə vadar edir. Eyni zamanda, işə çağırış, yəni inkişaf prosesindən hələ də kənarda qalanlar üçün, ədalətli və bərabər dünyaya gedən yol daxil olmaq və iştirak etmək kimi yaxın anlayışlara əsaslanır, çünki artıq göz ardı edilməməlidir. Qlobal informasiya və kapital yayımı ilə bağlı problemlərin həlli üçün inkişaf etməkdə olan ölkələr qarşısında fundamental məsələ durur: belə bir mühitdə yaşamaq və tərəqqi üçün insan potensialının səviyyəsinin artırılması üçün ən effektiv, davamlı və təsirli strategiya nədən ibarətdir? Bu suala cavab (və ya cavabın olmaması) hər bir dövlətin milli inkişaf strategiyasının istiqamətinə və deməli, təhsil sisteminin prioritetlərinə həlledici təsir göstərir. İnsan potensialı " nədir? Bu yaşamaq layiqli həyat yaşamaq və uğurlu olmaq üçün lazım nə etmək imkanı daxildir. İnsan potensialı həm şəxsi həyat üçün, həm də ictimai həyatla ünsiyyət üçün

əhəmiyyətlidir. İstedadlı insanlar (yəni müvafiq insan potensialı olan insanlar) öz daxili potensialını həyata keçirmək üçün özlərinə və ailələrinə lazım olan şərtləri təmin etmək üçün onların mühitində mövcud olan imkanlardan istifadə edirlər və istifadə edirlər. İstedadlı cəmiyyətlər öz vətəndaşları üçün bu imkanları maksimum dərəcədə artırmaqla və bu imkanlara bərabər çıxış imkanı təmin etməklə biləcəklərdir. Yəqin ki, iştirak etmək üçün imkanların nə olduğunu aydınlaşdırmaq lazımdır. "İştirak üçün imkanlar" potensial məhsuldar münasibətlər deməkdir və bu münasibətlər insanlara öz ölkələrinin, icmaların və ailələrinin inkişafına töhfə verməyə imkan verir. İnsan həyatının müxtəlif dövrlərinə görə iştirakın artırılması, dəyişdirilməsi və ya genişləndirilməsi üçün imkanlar daha da artır (Gratton L, 2010, s.127).

Buraya uşaq bağçasına və məktəbə getmək, peşəkar və qabaqcıl təhsil almaq, dəyərli iş əldə etmək, ictimai-siyasi prosedurlarda iştirak etmək, təcrübəli mənsubiyyətlərdən və ideoloji qruplardan ayrı olmaq, şəhər və parlament qərarlarında seçici və ya ərizəçi kimi iştirak etmək daxildir. yerin təhlükəsizliyini təmin etmək, ailənin becərilməsində və sahibkarlıqda iştirak etmək, yerləri olan etnik yığıncağın həyatında əhəmiyyətli və ciddi hadisələrə maraq göstərmək və s. Aydındır ki, maraq açıılışlarının səviyyəsi və mahiyyəti açıqdır və müxtəlif millətlərdə və rayonlarda istifadəsi əlavə olaraq bənzərsizdir, buna baxmayaraq insanın (potensial) yaxşılaşdırılması ilə mübarizə yolu çoxsaylı belə şansların olması üçün vacib hesab edilir.

Aydındır ki, təhsil həm hadisələrin insan səviyyəsinin ümumi dərəcəsində, həm də onun təməl işarələrindən biri olan maraq açma dərəcəsində hər mənada əsas bir iş tələb edir. Peşəkarlıq əldə etmək, yəni necə öyrənmək, bəstələmək və əsas saymaq əzmini öyrənməklə, bir gənc getdikcə daha çox onun vəziyyətinə daxil olur və normal elmlərə, humanitar fənlərə və fiziki təhsillərə fikir verir; nəticədə cəmiyyətə qazana biləcək bir fərd halına gəlir. Bu gün açıq təşkilatlanma üçün əhəmiyyətli olan məsələlər (cinsi oriyentasiya yazışmaları, hadisələrin il dönüşü, gənclərin qəbulu, ekoloji dayanıqlılıq, pul vəsaitlərinin artırılması, məlumat yeniliyinin istifadəsi, qanun norması və s.) Həqiqətdə həqiqətə uyğun olaraq insan

potensialı və hamının təbiəti təhsilə əsaslanır. İnsan potensialı insan kapitalına görə səhv edilməməlidir. İnsan kapitalı işçi qüvvəsinin qabiliyyətlərinə, yaradıcı zehniyyətinə və gəlirliliyinə işarə edir. İnsan potensialı insanların çoxşaxəli işlərinin (şəbəkə hissəsi, valideyn, aztəminatlı, işçi, alıcı, rezident və sair) ideal şəkildə tanınması üçün zəruri olan qabiliyyətlərdən, məlumatlardan və təcrübələrdən ibarətdir.

İnsan kapitalı hipotezi hadisələrin insan növbəsi ideyasının hipotetik təsirlərindən biridir. Bu fərziyyə ilə göstərildiyi kimi, təhsil (eyni zamanda rifah) mal və müəssisələrin yaradılmasını bir baxımdan qurmaq və digər tərəfdən işçinin öz maaşını artırmaq üçün iş səmərəliliyinin artırılması üçün planlaşdırılan bir fərziyyə obyektidir. Maddi irəliləyişin nəhayət fərdlərə xidmət etməsi baxımından, insanın təkmilləşdirilməsi yanaşması iş səmərəliliyinin genişləndirilməsində insan kapitalının əsas vəzifəsini qəbul edir, lakin ən əhəmiyyətli məqsəd hadisələrin və zamanətlərin təmin olunmasına zamanət verən maliyyə sahəsini yaratmaqdır. İnsan potensialından istifadə. İnsan potensialının yaxşılaşdırılması əmək haqqının və rentabelliğin genişlənməsinə səbəb ola bilər, lakin bu nəticələr bütün əhalinin maddi və başqa dünyadakı rifahına və insan həyatının müxtəlif dairələrində tərəqqiyə müsbət təsir göstərdikdə diqqətə layiqdir.

Məlum olduğu kimi, maliyyə inkişafı insan potensialının irəliləməsinə, xüsusən də millətin əhalisinin təhsilin səviyyəsinin yüksəlməsinə şərait yaradır. Eyni zamanda, təhsilin özü pul inkişafı və milli sərvətlərin təşkili üçün vacib şərtidir. Maliyyə mütəxəssisləri çoxdan bəri hər hansı bir xalqın pul aktivlərinin əsas hissəsinin fiziki kapital, maddi sərvət olduğunu qəbul etmişlər. 1995-ci ildə Dünya Bankının 192 ölkəni araşdırması nəticəsində fiziki kapital mütləq sərvətin yalnız 16% -ni təmsil etdiyi, bütün sərvətlərin 64% -i insan kapitalı getdikcə daha çox olduğu vurğulanmışdır. Yüksək maaşlı iqtisadiyyatlarda, məsələn, Almaniya, Yaponiya və İsveçrədə, tam kapitalın 80% -i insan kapitalıdır. Eyni şəkildə, adi neoklassik pul fərziyyəsi, maliyyə inkişafının fiziki kapitalın məcmusunun, iş gücünün inkişafının təsiri, kapital və iş rentabelliğini genişləndirən mexaniki irəliləyiş kimi göstərdi və bunun arxasında verilən izahatları dəqiqləşdirmədən

ekzogen amil kimi təqdim etdi. yenilikçi irəliləyiş aiddir (Armstrong M and Taylor S, 2015, s.111).

Yeni pul modelləri göstərir ki, səmərəliliyin genişlənməsi daxili amillər - insan hərəkəti, yeni insan kapitalının təsirindən qaynaqlanır. İnsan kapitalı ətrafında olan pul inkişaf modelləri, təhsilin yaradılış prosedurunda bacarıq inkişaf etdirdiyini, öyrədilən şəxslərin kapitaldan daha səmərəli istifadə etdiyini və inkişaf etmiş təhsil və məntiqi və ixtisaslaşdırılmış məlumatların genişləndirilməsini işin və müxtəlif yaradıcılıq elementlərinin rentabelliğini artırdığını göstərir. . Olsa da, əhalinin yüksək səviyyəli təhsil səviyyəsi maliyyə inkişafının yüksək tempini təmin etmir. Bir millətin pul sərgisi oxşar bir bölgədə yerləşən və daha aşağı səviyyədə olan qonşu xalqın sərgisindən daha aşağı ola bilər. Qeyri-adi tədris olunan bir xalq olan xalqlarda zəif pul irəliləməsi bir neçə dəyişən tərəfindən aydınlaşdırıla bilər:

- Ölkədəki insan kapitalının səmərəsiz istifadəsi (məsələn, belə məlumatların və bacarıqların tələb olunmadığı yerlərdə xüsusi təhsiləndirilmiş və yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin işləməsi);
- Təhsilə və insan kapitalına irrasional maraq (məsələn, vitrin ehtiyaclarını və imkanlarını nəzərə almadan köhnə layihələrə və materiallara bağlı mütəxəssislərin hazırlanması);
- Tədqiqat mərkəzlərinin və rifah idarələrinin müvafiq kadr hazırlığı olmadan modernləşdirilməsi);
- Təhsilin aşağı təbiəti (məsələn, təhsiləndirilmiş qaydada əldə olunan məlumat və bacarıqlar bazar şərtlərinə cavab vermir);
- Millətin hadisələr növbəsi üçün düzgün sistemi seçməməsi. İnsan kapitalının yaxşılaşdırılması fiziki kapitalın yaradılması ilə deyil, informasiya iqtisadiyyatının təşkili ilə bağlıdır. İnformasiya iqtisadiyyatında mal və müəssisələrin yaradılmasında qəti işin elmi aktivləri və onlara əsaslanan açıq qapıları olan bir yer var.

Aydındır ki, əvvəllər pul hərəkəti məlumatdan asılı idi, lakin indi yaradılması qaydasında mühüm dəyişikliklər baş verdi. Bunun əsas hissəsi olan irəliləyişlər və məlumat aktivləri, bu günə qədər açıq sərvət istehsalını alt-üst edir. Məlumat

dövlətlərin davamlı yaxşılaşdırılmasına zəmanət verdi və məlumatların əldə edilməsi və istifadəsi millətin intensivliyinin əsas amilinə çevrildi. Əvvəlcə 1962-ci ildə Amerikalı mütəxəssis Fritz Maxlup tərəfindən məntiqi yazılı şəkildə gətirilən "İnformasiya əsaslı iqtisadiyyat" və ya "informasiya iqtisadiyyatı" ideyası, mexaniki və sürətlə yayılmasına əlavə olaraq "elmi quruluşa bağlı idarəetmə və idarəetmə" olaraq deşifr edilə bilər. məntiqi irəliləyiş. " İnformasiya iqtisadiyyatının əsas hissələri, yaradılış prosedurunun bütün mərhələlərində, tədqiqat və sınaq laboratoriyalarından tutmuş satıcılar ilə yazışmalara qədər fasiləsiz istifadə edildiyi kimi, fiziki kapitaldan və nizamlı aktivlərdən daha çox elmi həddən asılılığı xatırlayır. İndiki vaxtda informasiya iqtisadiyyatı anlayışının müxtəlif anlayışlarının olmasına baxmayaraq, ümumi diqqət aşağıdakılara uyğundur (Boxall P., and Purcell J, 2016, s. 143):

- Məlumatın varlıq olması barədə məlumat kapitalın və işin yanında maliyyə inkişafının əsas dəyişənlərindən biridir;
- Bir maddə olaraq məlumat ideyası - yeni ("məlumat yaratmaq") qabaqcıl iqtisadiyyatın "üzünü" qərarlaşdırır;

Məlumatdan uzaq olmaq fikri - instinktiv şəkildə əldə edilən və möhkəm əlaqə qurmaq mümkün olmayan həzm məlumatının əksinə açıq şəkildə çatdırılan pragmatik məlumatlar və düşüncələr pul münasibətlərinin əsas hissəsidir;

- İnformasiya iqtisadiyyatının məlumat cəmiyyəti ilə əlaqələndirilməsi ideyası - məlumat hadisələrin dönüşündən, məlumatların tətbiqi və dəyişdirilməsindən və yazışma inkişafından asılıdır. İnformasiya iqtisadiyyatı üç bazarın - məlumat, idarəetmə və iş bazarlarının qarışığıdır. Bu iş sektorları o qədər möhkəm bağlanır ki, onları müstəqil təsvir etmək və araşdırmaq çətindir. İnformasiyaya əsaslanan iqtisadiyyat qeyri-adi bir sosial quruluşla tamamlanır. Bir müddət əvvəl olduğu kimi, məlumat istehsalçısı ilə müştəri arasında bir şəfaət var idi, lakin yeni çərçivədə qabaqcıdan məlumatların müştərisi onun yaradılmasında iştirak edir. Təhsil məlumat bazlı iqtisadiyyatın inkişafında mühüm amildir.

İstisna təhsiləndirilmiş və istedadlı şəxslər məlumatların yaradılması, səpələnməsi və məcburi istifadəsi baxımından əhəmiyyətli bir iş götürürlər.

İnformasiya iqtisadiyyatı, gözlənilən qədər əhalinin əksəriyyətini və keyfiyyətini əhatə edən geniş təhsil bazası tələb edir. İqtisadiyyatı bir araya gətirən bir məlumat, fərqli davranışlarda şərti aktivlərdən fərqli olan məlumat aktivlərindən geniş istifadə ilə bağlıdır. Belə bir iqtisadiyyatın əhəmiyyətli keyfiyyətləri nəzərə alınmadığı təqdirdə, təşkilatlar, millətlər, rayonlar, şəhər yerləri və digər idarəetmə maddələrinin ciddiliyi və effektivliyi itirilə bilər. İş elanlarında məzunların keyfiyyətini və ciddiliyini artırmaq üçün planlaşdırılan çoxsaylı Avropa ölkələrində təhsil çərçivəsi dəyişir, fərdi məlumat və bacarıq əldə etmək yolunda mərkəzləşir. İnformasiya iqtisadiyyatının təhsilin üçün əsas ehtiyacları bunlardır:

- Təhsil modellərinin fərdiləşdirilməsi (tələbələrin imkanlarına, istəklərinə və ehtiyaclarına uyğunlaşdırma);
- İşçilərin mənəvi vəzifələrini və fəaliyyətlərini həvəsləndirmək;
- Tərbibəçidən, eyni zamanda məşqlə məşğul olan digərlərindən də öyrən;
- Ekspert fəaliyyətinin müxtəlif bölgələrində tətbiq oluna biləcək geniş yayılmış bacarıqların inkişafı (təşəbbüs, yazışma və tətbiqetmə qabiliyyəti, təşkili, əsas düşüncə və s.);
- Həqiqi birliklərdən asılı olan təhsiləmə ilə məşğul olmaq üçün hərtərəfli (çoxşaxəli) bir yol.

Təhsil proqramlarının bu zərurətlərlə uyğunluğu müxtəlif dəyişikliklərin və keyfiyyətlərinin artırılması üçün planlaşdırılan tədbirlərin canlılığını genişləndirir.

Təhsil yanaşması, təhsilin çərçivəsinin güclü işləməsini təmin etmək üçün planlaşdırılan bir dövlət hərəkətidir. İctimaiyyətin nəzərində təhsil birliyi, müvafiq göstərişli fərziyyələr və yanaşmalar, təhsilin çərçivəsinin quruluşu və müxtəlif təhsiləməçi təməllərin məşqlərinin əlaqələndirilməsi, qanunlar və layihələr kimi ətrafdakı əhəmiyyətli standartların və ehtiyacların fərqləndirici sübutu və istifadəsi. təhsilin təhsilin təşkili komponentidir. Təhsil açıq həyatın bütün dairələrini zəbt etdikcə, təhsilin təşkili vəzifələri də çoxşaxəlidir və qəsdən əhəmiyyətlidir. Təhsilin çərçivəsinin xarakterini yaxşılaşdırmağa və uzun müddət irəliləməyə əlavə etməyə çalışan təhsil strategiyası, məktəb sahəsindən tutmuş işçilərin miqdarına qədər, uşaq bağçası müəllimlərinin kompensasiyalarından tutmuş təhsil planlarına qədər,

pedaqoqdan tutmuş hədəflərə və istiqamətlərə uyğun çeşidlərə xidmət edir. qabaqcıl təhsil nostrifikasiyasına təsdiqləmə (Журавлёв П.В., Кулапов М.Н., Сухарев С.А., 2008: s.69).

II FƏSİL. TƏHSİL SİSTEMİ KONTEKSTİNDƏ İNSAN RESURSLARININ FORMALAŞMASI PROSESLƏRİNİN TƏHLİLİ

2.1. Orta təhsil sistemi və insan resurslarının formalaşmasında onun rolu

Münasibətləri reklam etmək üçün edilən dəyişiklik millətdə müxtəlif pul dəyişikliklərini tələb etdi. İcra olunan pul dəyişiklikləri qanuni olaraq dövlətin sosial tənzimlənməsini sürətləndirmək, insan amilinin işini genişləndirmək və əmək aktivlərindən istifadənin genişləndirilməsi prosedurlarına etibar edir. Səlahiyyətli nizam çərçivəsindən təcrid olunmuş və birləşdirilmiş maliyyə idarəetmə çərçivəsindən ayrılmış Azərbaycanın pul sağlamlaşdırmasında insan amilinin əsas işi əsas fayda olan iş gücünün çoxalmasına hazırlaşan kadrların cəldliyini əsaslı şəkildə genişləndirmişdir. cəmiyyətin gücü.

İndiki dövrdə, kadr hazırlığında əsas konsentrasiya kəmiyyətə deyil, işçi qüvvəsinin təbiətini yaxşılaşdırmaqda olmalıdır. Çünki yeni maliyyə çərçivəsinin ən vacib zərurətlərindən biri, işçi qüvvəsi və ustaların hazırlanması ilə ETT-nin nailiyyətlərinə görə yaradılması üçün metodların etibarlı şəkildə təkmilləşdirilməsidir. Bu oxşarlıq ümumi təhsilin dərəcəsinə və iş gücünün mütəxəssis səviyyəsinə qədər yüksək və köməkçi təhsili olan nümayəndələrin sayının artması ilə yanaşı əla işçi qüvvəsinin çoxalmasını nəzərdə tutur (Boxall P., and Purcell J, 2016: s. 41).

İqtisadi vəziyyətlərdə, ETT-nin yaradılması üçün istifadəsi, əqli və fiziki iş arasında qarışıqlıq dərəcəsinin genişlənməsi kimi iş şəraitinin yaxşılaşdırılmasına, çətin işlərin sona çatmasına səbəb olur. Bu ETT-nin insan amilinə və kadr hazırlığına təsiri ilə əlaqəli başqa bir yol tələb edir.

İR hər hansı bir xalqın əhəmiyyətli bir qaynağıdır. Millətlər İR üçün əlavə olaraq fiziki imkanları ilə tanınırlar. Bu milləti yaratmamağa güc verir. Bütün fərdləri İR adlandırmaq olmaz, lakin millət və millət üçün çalışan və bundan potensial faydası üçün istifadə edən insanları İR adlandırmaq olar.

İnsan aktivliyinin irəliləməsi insan potensialının dəyişdirilməsi, qabiliyyət və məlumat yaratmaq, fərdlərin davranışlarının dəyişdirilməsi və s. Üçün bir yoldur və

bir müddətdir və müxtəlif mərhələlərdə müxtəlif imkanlara (metodlara) malikdir. İş birlikləri iş mühitlərinə qoşulma ardından işçi qüvvələrini qurmağa başlasalar da, bu işçi qüvvələrinin irəliləməsi işlərinə qoşulmadan az əvvəl başlamışdır. Assosiasiyalar mənfəət üçün İR yaradır. Bu qəsdən və səmərəli bir hərəkətdir. Dərnək, dərnəklərin davamlılığı və inkişafı üçün fərdlər yaratmaq üçün əsl cəhdləri ortaya qoyur. İK-nin təbiəti mövcud halların əsas vəziyyətidir. Sadəcə İR, fərdlər də daxil olmaqla hər bir digər aktivləri qazanlı edə bilər. Bu xətlər boyunca, İR-nin irəliləməsi dərnəyin və hətta millətin yaxşılaşdırılmasında əsas məqsəddir. Fərdi sayın nə qədər əhəmiyyəti var, bununla yanaşı "fərdlərin təbiəti" də millət üçün əhəmiyyətlidir. İnsan aktivliyinin yaxşılaşdırılması qabiliyyəti fərdlərin instrumental işi ilə məhdudlaşmayan insan potensialını inkişaf etdirməkdir, lakin irəliləmə prosedurunun özündə də faydalı əlamət kimi qiymətləndirilir. Bir fərdin irəliləməsi, bədəni və psixikasını yaxşılaşdırmaq üçün üç yatağa sahibdir, buna görə də hər hansı bir işi ifa edə bilər. Sonrakı baxış nöqtəsi hadisələrin elmi bir dönüşü, yaddaşın yaxşılaşdırılması, düşünmə qabiliyyətləri, yenilikçi düşüncə, qanuni düşüncə, tənqidi düşüncə və s. İnsan aktivliyinin inkişafının üçüncü hissəsi - hisslərlə işləmək, başqalarını idarə etmək və s. Evə və sosial vəziyyətə yaxındır hadisələrin növbəsi.

Köməkçi təhsil zəruri təhsilin əsas davamı kimi qəbul edilə bilməz, çox sayda aşağı təhsil almış tələbə könüllü təhsilini bitirdikdən sonra iş aləminə daxil olur. Bu, qabaqcıl təhsil üçün aşağı təhsil almaq mərhələsidir. Yeniyetmələr fikirlərini tətbiq edə biləcək şəxslər kimi formalaşmalıdırlar.

Köməkçi təhsil milli inkişafın çərçivəsini müəyyənləşdirir, gəncləri milli inkişaf təhsilinlərində səmərəli iştirak etməyə imkan verən qurğular, maraq və xüsusiyyətlərin formalaşmasına təşviq edir. Könüllü təhsilin, yeni məlumatları öyrənmək, yeni qabiliyyətlər böyütmək və köhnələrini rahatlamaq şansı verir. Peşə qərarınızı müəyyənləşdirməyə, idmanda, drammatizmə və yoldaşlarla görüşməyə imkan verir (Alakbarov U. and Lawrence J.E.S., 2015: s.93).

Araşdırmalar göstərir ki, yoxsul qiymətlərlə orta təhsil almış tələbələr arasında özünə inamın ciddi olmaması, təhlükəsizliyin olmaması, işçilərin zəif

akademik performansı və s.kimi problemlər universitet və iş həyatında daha aktualdır. Bu səbəbdən orta təhsil bütün dünyada ciddi qəbul edilir. Aşağıdakı diaqramdan istifadə edərək yuxarıda göstərilən ifadələri təsdiq edə bilərik.

Cədvəl 1: Bəzi dünya ölkələri arasında orta məktəb təhsili alan tələbələrin sayı, (%-lə)

Azərbaycan	2018	89
Braziliya	2017	82
Kanada	2017	100
Fransa	2017	95
Gürcüstan	2018	96
İtaliya	2017	95
Norveç	2017	96
Portuqaliya	2017	95
Qatar	2010	94
Rusiya Federasiyası	2017	91
Səudiyyə Ərəbistanı	2013	86
Slovakiya Respublikası	2017	85
Sloveniya	2017	96
Solomon adaları	2007	31
Cənubi Afrika	2017	72
Türkiyə	2017	87
Ukrayna	2014	86
Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri	2017	93
Birləşmiş Krallıq	2017	97
Amerika Birləşmiş Ştatları	2017	92
Orta Şərq və Şimali Afrika	2018	73
Şimali Amerika	2018	93
OECD üzvləri	2018	89
Digər kiçik dövlətlər	2017	54

Mənbə: UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org)

Diaqram 1: Dünya ölkələri arasında orta məktəb təhsili alan tələbələrin illərə görə diaqramı, (%-lə).

Mənbə: UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org)

Yuxarıda göstərilən diaqramlardan göründüyü kimi, son illərdə dünyada orta təhsil alan tələbələrin sayı artmışdır. Cədvələ baxsaq görürük ki, 2017 - ci ildə Kanada göstəricisi 100%, Cənubi Afrikada isə 71%, hətta 2018-ci ildə Yaxın Şərq və Şimali Afrikada da yalnız 1% - dən 73% - ə yüksəlib. 2010-cu ildə Qətin masada 94%, yəni sonuncu il olması və bu nəticənin Afrika ölkələri ilə müqayisəsi orta təhsilin əhalinin sosial-iqtisadi vəziyyətindən, dövlət yardımından, həyat tərzindən asılı olduğunu düşünməyə imkan verir. (uis.unesco.org -2019).

Ölkəmizdə vəziyyət qənaətbəxş olsa da, 2018-ci ildə 89% təşkil edəcək diaqramda gördüyümüz fakt təhsil sistemimizin hələ də ciddi qayğıya ehtiyacı olduğunu göstərir.

Şəkil 1: Dünya ölkələri arasında orta məktəb təhsili alan tələbələrin illərə görə diaqramı, (Azərbaycan təmsalında), (%-lə).

Mənbə: UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org)

Kolleclər və universitetlər orta təhsil məhsullarının gözlənilən standartlara cavab vermədiyindən şikayət edirlər və təhsil rəhbərləri orta təhsilin ibtidai məktəb müəllimi ola biləcəyinə şübhə edirlər. Orta təhsil həyatın müxtəlif sahələrində tələb olunan liderlik bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi məqsədinə xidmət etmirsə, əhalinin

insan resursu olması çətin olacaq. "Həm ibtidai, həm də ali təhsil orta təhsildə kifayət qədər təhsil olmadığından yaralanıb.

Orta təhsil ibtidai dekret və ali təhsil arasında əlaqələndirici əlaqədir. Yüksək keyfiyyətli orta təhsil olmadan ali təhsilin yüksək keyfiyyəti mümkün deyil. Bu əməkdaşları və ifaçılar üçün plan və həllər yaradır və keyfiyyətli orta təhsil yaxşı əməkdaşları və yaxşı ifaçılar təmin etmək üçün təmin edilməlidir. İbtidai təhsil orta təhsil kimi baza biliklərini, ali təhsilini təmin edərkən, təhsilin əsaslandığı biliklərin sərhədlərini genişləndirir.

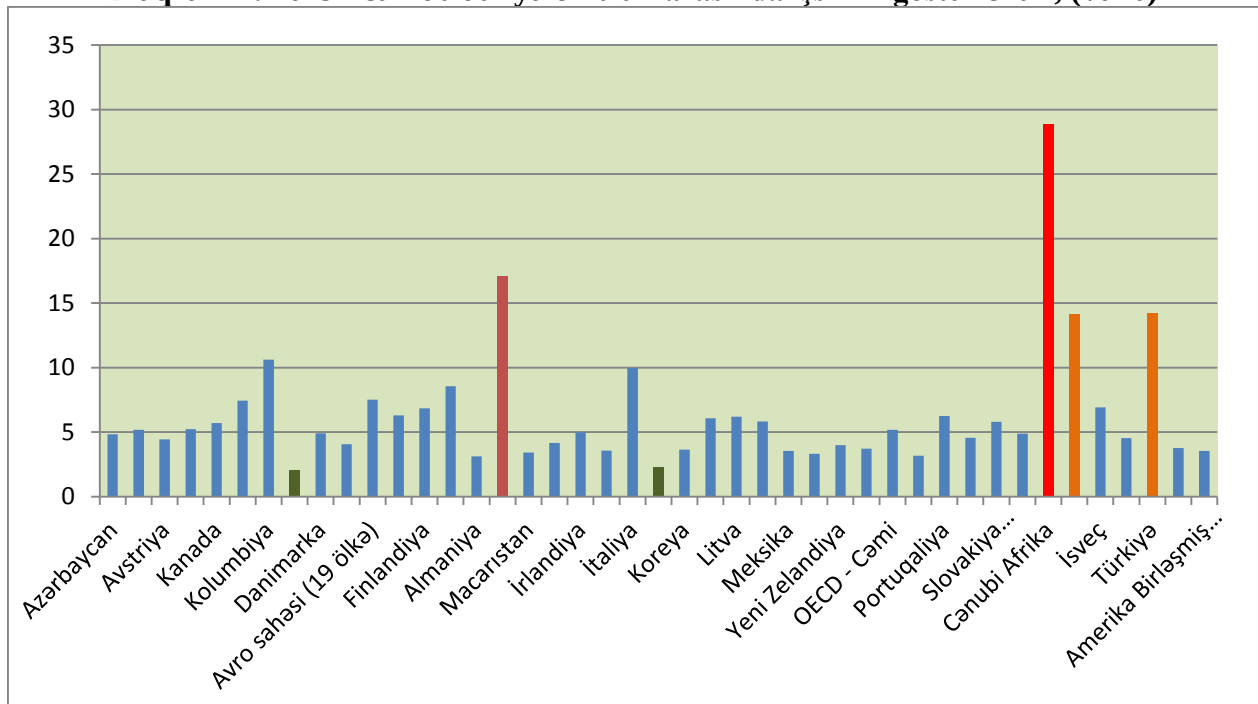
Orta təhsilin məqsədi ölkə gənclərini yaxşı vətəndaş olmağa hazırlamaqdır ki, onlar öz ölkələrinin sosial reabilitasiyasında və iqtisadi inkişafında mühüm rol oynaya bilsinlər.

Məktəbi tərk edənlər işsizlərdir, narkomandılar, siqaret çəkirlər, içirlər və sosial fəaliyyət nəticəsində sosial problemlər yaradırlar. "Məktəb rəhbərliyi", polis və ictimai rəy tələb edir ki, gənclər orta təhsili bitirənədək ən azı məktəblərdə qalsınlar. Məktəb həmçinin gəlirli iş tapmaq üçün lazım olan bacarıqları təmin edir.

Ölkənin inkişafı yalnız infrastruktur və kapitaldan deyil, insan resurslarının inkişafından asılıdır. Təhsil insan resurslarının inkişafı üçün bir vasitədir. Əhalimizin böyük hissəsi təhsildən məhrumdur və buna görə də ölkəmiz dünyada zəif inkişaf etmişdir. Hazırda qloballaşma və kompüterləşmə dövrü yüksək keyfiyyətli məktəb təhsili tələb edir. Təhsil sisteminin zəif olduğu ölkələrdə global gəlirlərin payı azalacaq ki, bu da insan inkişafının və yoxsulluğun azalmasına gətirib çıxaracaq. Təhsilimizi sürətləndirməli və inkişaf etdirməliyik (Мехтиеv P.Э., 2017: s.28).

Bayaq qeyd etdiyimiz kimi, uğurlu orta təhsil sistemi gələcəkdə ən güclü sərmayədir. Başqa sözlə, güclü orta təhsil deməkdir güclü insan kapitalı. Bu da öz növbəsində ölkədə işsizlik səviyyəsinin aşağı düşməsi deməkdir. Eyni zamanda, 2019-cu ildə ölkədə işsizlik nisbətində aşağıdakı diaqramda nəzər salaraq, 2019-cu ildə ölkədə dekadent işsizlik səviyyəsi göstərilmişdir.

Diagram 2: 2019 - cu ildə dünya ölkələri arasında işsizlik göstəriciləri, (%-lə)

Mənbə: UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org)

Cədvələ baxarkən Cənubi Afrikada ilk işsizlik nisbəti 28.848% görünür. Bunun ölkədəki sosial-iqtisadi əlaqələrin sıxlığından, ümumi yoxsulluqdan, 2.1 cədvəldən gördüyümüz nəticələrdən qaynaqlandığını bilsək də, burada digər ölkələrdən orta təhsildə əhəmiyyətli geriləmənin işsizliyin artmasının səbəblərindən biri olduğunu söyləyə bilərik. Bundan əlavə, gördüyümüz Türkiyənin orta təhsil sistemindəki 87% fəaliyyət cədvəlinə baxsaq, 14.206% -lik işsizlik nəticəsi təsadüfi görünür. ABŞ təhsil sisteminin işsizlik cədvəlindəki göstəricilərinə uyğun olaraq 92% və 91% nəticələri ilə Rusiya Federasiyası, 3.533% və 4.564% nəticələri ilə birbaşa nisbətini sübut etdi (www.stat.gov.az - 2019).

Türkiyə kimi qonşu ölkələr (87% və 14.206%), eyni zamanda İtaliya (95%) olmasına baxmayaraq, ölkəmiz üçün orta təhsil sistemində oxuyanların faizinin işsizlik səviyyəsinə uyğun olaraq 89% və 4.84% olduğunu nəzərə alsaq. və 9.965%) vəziyyətin acınacaqlı olmadığını göstərir, məşğulluğun hələ də kifayət qədər yüksək olmadığı ortadadır.

Orta təhsil sistemində təhsilin keyfiyyətini təmin etmək üçün orta ümumtəhsilin mərhələli modelini yaratmaq vacibdir. Beləliklə, ACS-də VI-VII siniflərdən başlayaraq şagirdlərin qiymət göstəriciləri nümunəvi və ümumi siniflər

təşkil etməli və nəticədə tədris yükünü müəyyənləşdirməli və istiqamətləndirilməlidir. Fikirimizi əsaslandırmaq üçün qeyd etmək lazımdır ki, yaranan siniflərdə orta və zəif şagirdlər üstünlük təşkil edir ki, bu da ümumi təhsil üçün çevik aparat yaratmağa mane olur. Daha bacarıqlı tələbələr nümunəvi sinif və çevik tədris aparatı yaratmaqla intellektual səviyyələrinin daha da inkişafına nail ola bilirlər.

2.2. İnsan resurslarının formalaşmasında peşə təhsilinin rolu və spesifikasi

Tarixən texniki və peşə təhsili bir sistem olaraq ölkənin sosial-iqtisadi inkişafını təyin edən vacib amillərdən biri hesab olunurdu və bu gün bu missiya şərəflə yerinə yetirilir. İnkişaf tarixində çətin və ibrətamiz bir yol keçən peşə təhsili fəaliyyəti dövründə iqtisadiyyatın bütün sahələri üçün ixtisaslı işçilər yetişdirmək üçün işlər aparıldı. Təəssüf ki, müxtəlif dövrlərdə bu sistemə kölgə salmaq, məzunlarını cəmiyyət daxilində “alçaltmaq” kimi mənfi yanaşmaların olmasına baxmayaraq görülən işlər heç vaxt arxa planda qalmamış və bu sistemin ölkənin iqtisadi inkişafındakı rolu həmişə müsbət qiymətləndirilmişdir. Bütün bunlar mətbuat vasitəsi ilə geniş ictimaiyyətə çatdırıldı və belə vasitələrdən istifadə edərək pedaqoji ictimaiyyət aydınlaşdırıldı. Beləliklə, hər zaman bu sahədəki pedaqoji mətbuata ehtiyac var idi və bu gün də sual aktuallığını itirmir (<https://www.muallim.edu.az/news.php?id=2223> - 2019).

Ölkədəki iqtisadi böhranla əlaqədar istehsal müəssisələrində fəaliyyətin dayandırılması, iş yerlərinin sayı ilə iş sayı arasında qeyri-müəyyənliyin olması, mövcud iş yerlərində işləyən işçilərin peşə və ixtisas fərqləri təhsilinlərin düzgün təşkil olunmamasına təsir göstərdi. Beləliklə, əməyə tələb və tələbin yanlış müəyyənləşdirilməsi ilə yanaşı, son illərdə gənclər arasında peşə təhsili marağının azalması kadr hazırlığında özünü büruzə verdi. Yuxarıda göstərilənlərin hamısını nəzərə alaraq, kadr hazırlığında bazar münasibətləri şəraitində aşağıdakı sahələri nəzərə almaq lazımdır.

1. Ölkə düzgün təhsilin siyasəti hazırlamalı və burada əmək bazarında tələb və təklif nəzərə alınmalıdır.

2. Xalq təsərrüfatının mövcud və inkişaf etməkdə olan sahələrinin işçi qüvvəsinə ehtiyacı düzgün müəyyənləşdirilməlidir.

3. Kadr hazırlığı sahəsində dünya dövlətlərinin təcrübəsinə əsaslanaraq işçi qüvvəsinin keyfiyyəti və rəqabət qabiliyyəti yaxşılaşdırılmalı, ETT-nin nailiyyətləri nəzəri və praktik biliklər nəzərə alınmalıdır.

4. İş vaxtından səmərəli istifadə prinsipi təhsilin üçün əsas şərt hesab edilməlidir.

5. Peşə təhsilinin dövlət və özəl maliyyələşdirilməsi gənclər arasında peşə təhsilinə marağın artması ilə təmin edilməlidir.

Ölkədəki iqtisadi böhranla əlaqədar istehsal müəssisələrində fəaliyyətin dayandırılması, iş yerlərinin sayı ilə iş sayı arasında qeyri-müəyyənliyin olması, mövcud iş yerlərində işləyən işçilərin peşə və ixtisas fərqləri təhsilinlərin düzgün təşkil olunmamasına təsir göstərdi. Beləliklə, əməyə tələb və tələbin yanlış müəyyənləşdirilməsi ilə yanaşı, son illərdə gənclər arasında peşə təhsili marağının azalması kadr hazırlığında özünü büruzə verdi. Yuxarıda göstərilənlərin hamısını nəzərə alaraq, kadr hazırlığında bazar münasibətləri şəraitində aşağıdakıları nəzərə almaq lazımdır (Алақбаров У.К., 2016: с.56).

1. Ölkə düzgün təhsilin siyasəti hazırlamalı və burada əmək bazarında tələb və təklif nəzərə alınmalıdır.

2. Xalq təsərrüfatının mövcud və inkişaf etməkdə olan sahələrinin işçi qüvvəsinə ehtiyacı düzgün müəyyənləşdirilməlidir.

3. Kadr hazırlığı sahəsində dünya dövlətlərinin təcrübəsinə əsaslanaraq işçi qüvvəsinin keyfiyyəti və rəqabət qabiliyyəti yaxşılaşdırılmalı, ETT-nin nailiyyətləri nəzəri və praktik biliklər nəzərə alınmalıdır.

4. İş vaxtından səmərəli istifadə prinsipi təhsilin üçün əsas şərt hesab edilməlidir.

5. Peşə təhsilinin dövlət və özəl maliyyələşdirilməsi gənclər arasında peşə təhsilinə marağın artması ilə təmin edilməlidir.

Bundan əlavə, dövlət proqramının icrası ilə əlaqədar 6.408 milyon manat məbləğində vəsait ayrılmışdır. Bu müddət ərzində beynəlxalq təşkilatların maliyyə

dəstəyi ilə bir sıra layihələr həyata keçirilmişdir. Bu layihələrin ümumi dəyəri təxminən 4 milyon avrodur. Bu vəsaitlərin əksəriyyəti məsləhət xidmətləri göstərmək, təhsil turlarının təşkili, müxtəlif dərslilər və tədris vəsaitlərinin hazırlanması və s. sərfləmişdir. Bununla yanaşı, bu layihələr çərçivəsində bir sıra peşə təhsili müəssisələrinin maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmişdir. Bundan əlavə, təhsildə xərclər artıb. Belə ki, 2005-ci ildə bir şagirdə 328 manat idisə, 2006-cı ildə -457 manat, 2007-ci ildə 7-7 manat, 2008-ci ildə 903 manat olduğu halda 2009-cu ildə bu rəqəm 1108'e, 2012'de 1200'ə yüksəldi manat təşkil edib (www.stat.gov.az - 2019).

Bu və digər qeyd olunan dəyişikliklər peşə təhsilinin inkişafında rol oynasa da, bu sahədə fundamental problemlər hələ də qalmaqdadır. Gənclərin peşə təhsilinə marağı vaxtında təmin edilə bilmədi. Bunun nəticəsidir ki, müstəqil həyata qədəm qoyan və müəyyən peşə və ixtisaslar üzrə təhsil alan bir çox insan kəskin işsizlik problemi və nəticədə yoxsulluq problemi ilə üz-üzədir. Aparılan tədqiqatlar birmənalı şəkildə sübut edir ki, ölkədə mövcud işsizlik problemi təkcə iş yerlərinin olmaması ilə deyil, həm də işsizlərin və işəgötürənlərin peşə təhsili və vərdişlərinin müasir əmək bazarının tələblərinə cavab vermədiyi üçün yaranır. Məsələn, ölkədə fəaliyyət göstərən bazar strukturlarının (və hətta dövlət strukturlarının) iş təcrübəsi və bazar iqtisadiyyatı prinsiplərini bilən mütəxəssislər axtarışında olması, digər tərəfdən ölkədə ali təhsilli işsizlər ordusunun olmasıdır. Buna görə ölkədə işsiz və mizdlü vətəndaşların məşğulluğunu təmin etmək, əmək bazarında rəqabətqabiliyyətli və müasir tələblərə cavab verən uyğun peşə və ixtisasları mənimsəmək lazımdır. Digər bir həqiqət odur ki, hər il ölkədə təxminən 120-130 min gənc bitir. Onlardan təqribən 25-30 min nəfəri universitetlərə, 15-17 min nəfəri orta ixtisas məktəblərinə, 15-20 min isə peşə təhsili müəssisələrinə gedir, yerdə qalan 70 minə yaxın gənc əmək bazarında yer axtarmağa məcbur olur. Bu da peşə təhsili ilə bağlı problemlərin çox qısa bir zamanda həll edilməsi zərurəti barədə danışmağa əsas verir. Bu problemləri bir neçə istiqamətə bölmək olar. Əvvəla, ölkədə peşə məktəblərinin və buradakı şagirdlərin sayının azalmasını qeyd etmək olar (Əlavə 1).

Cədvəldən göründüyü kimi, 2015-2016-cı illərdə peşə müəssisələrinin sayı 113 vahid təşkil etdi, 2017-ci ildən azalmağa başladı, 2019-cu ildə isə 111-ə çatdı. Bu azalmanın səbəbi son illərdə ali təhsil ixtisaslarına göstərilən diqqətdir. İnsanlar yüksək gəlir gözləmələrinin ali təhsil ixtisaslarına uyğun olacağına inanırlar (Əlavə 2).

Cədvəldən göründüyü kimi, peşə məktəblərinin sayında azalma ilə yanaşı, orada təhsil alanların sayı əlavə azaldı. Bu sayədə, 2013-cü ildə 30,664 nəfərlə birlikdə ən yüksək pilləyə çıxan peşə təhsilinatını qəbul edən şəxslərin sayı, 2019-cu ildəki 23.965 idi.

Təhsil Nazirliyi tərəfindən göstərildiyi kimi bunun arxasında məqsəd peşəkar məktəblər üçün dərs oxuya biləcək bir mütəxəssis tapmaqda problemdir. Nə qədər olsa da, burada subsidiyanın olmaması məsələnin məqsədlərini təxirə salmaq üçün bir iş tələb edir.

Hamısı deyildikdə, Azərbaycanda peşə təhsilinləri sahəsində ən çətin məsələlər maddi və ixtisaslaşdırılmış və təhsilinatçı bazanın bugünkü ehtiyacları olan üsyankarlığı, aparat, aparat, aparat və dişli görüntünün praktik olaraq tamamilə faydasızlığı, inanılmaz dərəcədə az əmək haqqı olmasıdır. dizaynerlərin və müəllimlərin nisbəti, məzunların həyati məlumatlarının və qabiliyyətlərinin olmaması və fərqli məsələlər ayırd edildi.

Peşəkar təhsil üçün təyin edilmiş aktivlərin ölçüsü genişlənməsinə baxmayaraq, bu aktivlərin 86,3 faizi əmək haqqı, müavinət və kommunal xidmətlərə xərclənmişdir. Bu şəkildə peşəkar təhsilinatların sürətli inkişafı üçün verilmiş aktivlər yetərli deyil. Təhsil üçün xərclənən bütün xərclərdə xüsusi peşə təhsilinatı üçün ayrılmış aktivlərin məcmu məbləği 3% -dən azdır ki, bu da sahənin inkişafına imkan vermir. Sonradan peşəkar fondlarda təhsil təbiətini yaxşılaşdırmaq üçün həyati aktivlərdən istifadə etmək çətindir. Bunu altındakı cədvəldə tapa bilərsiniz.

Qeyd etmək lazımdır ki, peşəkar məktəblərə Avropada iqtisadiyyatın əsas gücü kimi baxılır. Bu şəkildə, Qərbi dövlətləri keyfiyyətli və etibarlı təhsil üçün professional məktəblərin inkişafı üçün hər cür şərait yaradır, vacib aktivləri paylayır.

Ardıcıl olaraq, istənilən halda Avropadakı gənclərin 20-25 faizi peşə hazırlığına gedir. Azərbaycanda bu göstərici 10 faizdən aşağıdır. Onların əksəriyyəti məktəbdən qovulur və təsdiqini almaq üçün peşə məktəblərinə getməyə məcbur olurlar. Orta məktəbdə görüşdüyümüz understudies-in böyük əksəriyyəti də burada tanınmaq üçün gəldiklərini söylədi (Одегов Ю. Г., Журавлев П. В., 2017: с.81).

Avropa xalqlarında təşkilatlar, əşyanı yaradan şəxsin cılıalanmış bacarığına can atırlar. Sonradan gənclərin peşə təhsil fondlarından qeydiyyatla alınması və aşağı təhsil alanlar arasından məhsuldar heyət seçilməsində maraqlıdır. Bu şəkildə, bəzi hallarda peşə məktəbi üçün pul ödəyir və sonradan işə qəbul etmək niyyətində olduğu bir iş adamına qrant ödəyir. Yəni, özəl müəssisələr peşəkar təhsilətlərin maliyyələşdirilməsi ilə möhkəm bağlıdır.

Bu məsələni həll etmək, yəni müdirələr və peşə təhsil fondları arasında təşkilat əlaqələrini qurmaq və bu proseduru idarə etmək üçün Təhsil Nazirliyinin müvafiq tələbi ilə Koordinasiya Şurası yaradıldı. Koordinasiya Şurası, qanunverici olmayan birliklərin nümayəndələri kimi, müvafiq dövlət idarələrinin nümayəndələrini də özündə birləşdirir.

Hər halda, ciddi bir iqtisadiyyatın olmaması özəl müəssisələrin peşə məktəblərinə ehtiyac duyduğunu ifadə etmir. Təhsil Nazirliyinin müşahidəsi göstərir ki, müəssisələrin tək 40% -i peşə məktəblərinə müraciət edir. Əlavə olaraq bəzən olur. Çox sayda şöhrət iddiasında bir professional məktəbdən getmədən yeni bir iş xətti əldə etmək əqlabatandır. Məsələn, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Baş Məşğulluq İdarəsinin 2010-cu ildə qeyd etdiyi kimi, 30.000 namizəd peşə ilə təmin olunmuşdur, onlardan 4% -i peşəkar hazırlıq keçmişdir. Bu şəkildə, ciddi bir pul vəziyyətində peşəkar məktəblər keyfiyyətli hazırlığı həyata keçirə bilər. Digər bir şey, peşə hazırlığına nə qədər pul xərclənməsindən asılı olmayaraq, ideal nəticə əldə edilməyəcəkdir.

Statistikadan göründüyü kimi, peşə təhsili alan məzunlar üçün iş tapmaq ali və orta ixtisas məzunlarına nisbətən daha çətinidir. Eyni zamanda, yaxşı texniki və peşəkar təhsili olan mütəxəssis əmək bazarında daha tez İş tapmalıdır. Çünki onun təklifi biznes strukturlarına yaxındır.

Cədvəl 4: Məşğul əhalinin təhsil səviyyəsi üzrə bölgüsü

Təhsil səviyyəsi	Cəmi, min nəfər	onlardan qadınlar	Cəmi, faizlə	onlardan qadınlar
Cəmi	4879,3	2349,9	100,0	48,2
ali təhsil	814,8	329,9	16,7	40,5
orta ixtisas təhsili	536,7	324,0	11,0	60,4
peşə təhsili	268,4	77,7	5,5	28,9
tam orta təhsil	2932,5	1427,4	60,1	48,7
ümumi orta təhsil	287,9	162,2	5,9	56,3
ibtidai təhsil	39,0	28,7	0,8	73,6

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az

Bu, peşəkar təhsilin səmərəli təşkili ilə bağlıdır: birincisi, Azərbaycanda işləyən peşələr və ixtisaslar üzrə statistika aparılır. Bu statistika edilmişdir, biz texniki ixtisaslar məzunlarının işə dinamika hər il dəyişir necə görə bilərsiniz. Texniki və peşə təhsili sisteminin düzgün qurulmasının mühüm şərti əmək bazarının öyrənilməsi və bu sahənin inkişafı üçün kommersiya təşkilatları ilə işləməkdir.

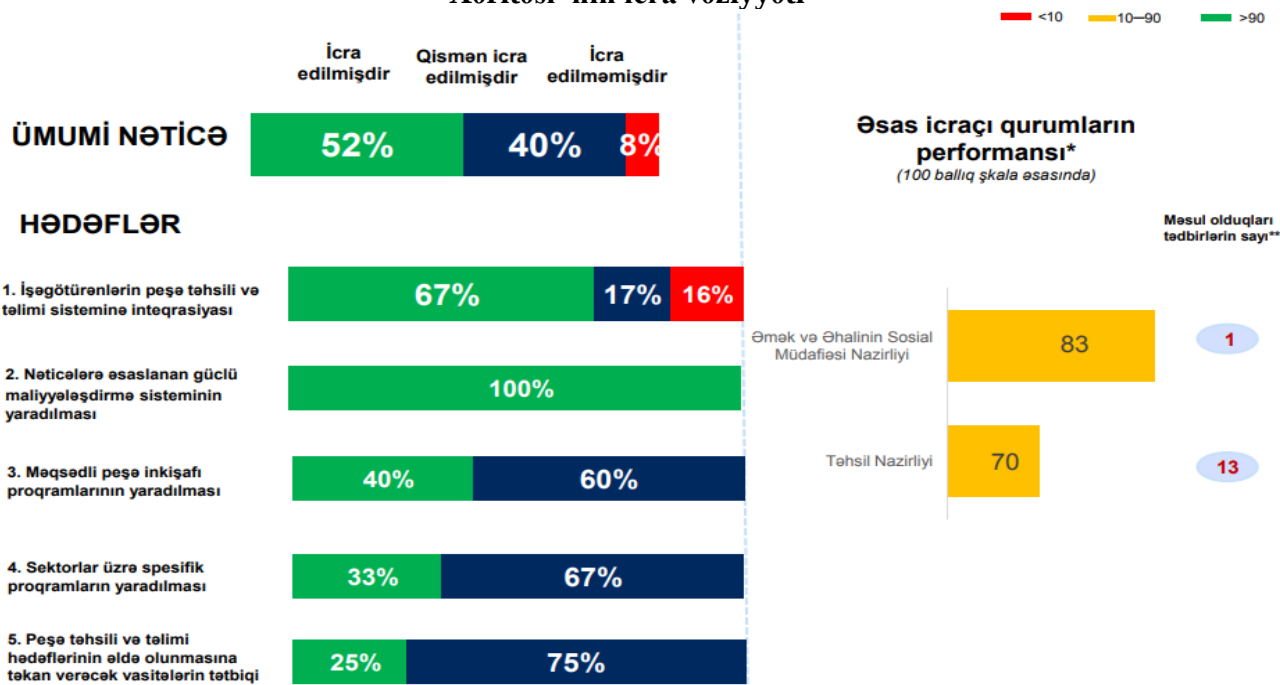
Avropada peşə məktəbləri iqtisadiyyatın əsas qüvvəsi hesab olunur. Beləliklə, Qərb hökumətləri keyfiyyətli və təhlükəsiz təhsili təmin etmək üçün bütün imkanlardan istifadə edirlər. Bu təhsilin Azərbaycanda və gənclərin mənafeyi naminə səmərəli olması üçün həm peşə məktəblərində, həm də orta məktəblərdə iş verdişləri aşılamaq lazımdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə peşə təhsili seçənlər 34 ixtisasını yalnız məşğulluq aləti kimi qiymətləndirmirlər. Onlar həmçinin yeni biznesə başlamaq üçün biznes təhsili alırlar. Yəni, ixtisas biznes təhsilini birləşdirir. Onlar sosial məsuliyyəti başa düşürlər, çünki sahibkarlara sadə işçi qüvvəsi yox, iş prosesində meydana çıxan problemləri həll edə bilən əməkdaş lazımdır (Norhayati et. al., 2012: c.82).

Bu sahədə mühüm işlərdən biri də Təhsil Nazirliyi tərəfindən hazırlanan peşə təhsili haqqında qanun layihəsinin qəbul edilməsidir. Müəssisələr dəfələrlə bildirmişlər ki, ölkədə texniki və peşə təhsilinin inkişafdan geri qalmasının səbəblərindən biri bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməməsidir. Qanunun qəbulu yalnız peşə məktəblərində təhsilin keyfiyyətini yüksəltməyən müasir ixtisasların tədrisini təmin etməklə yanaşı, onları müasir avadanlıqla təmin etmək, maddi-texniki bazanı möhkəmləndirməkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, peşə təhsilinin inkişafı hər bir dövlətin yüksək səviyyədə inkişaf etmiş bir sənaye ölkəsinə çevrilməsində mühüm rol oynayır. Bu baxımdan sənayeləşmə, elmi və texnoloji inkişaf yüksək ixtisaslı kadrların formalaşması prosesi ilə əlaqələndirilir. İndiki dünyada insan kapitalının gəlirliyi çəkilən xərclərin dəyəri ilə ölçülür. Bu, yalnız təhsil və təhsil xərclərinə deyil, həm də təhsilin müddətində itirilən əmək haqqının xərclərinə də aiddir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, ixtisas səviyyəsinin və işçilərin peşə ixtisaslarının optimallığı insan kapitalına qoyulan investisiyaların həcmindən və effektivliyindən birbaşa asılıdır.

Ümumiyyətlə, aparılan tədqiqatlar göstərir ki, yaxın 10 ildə dünyada işlərin yarısından çoxu ali təhsilli mütəxəssislərə deyil, orta səviyyəli mütəxəssislərə gedəcəkdir. Bu peşə sahibləri peşə təhsili yolu ilə hazırlanacaqlar. Bu baxımdan Azərbaycanda peşə təhsili problemlərinin həlli üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görülməlidir.

Şəkil 2: “Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təhsilinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”nin icra vəziyyəti

Mənbə: Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi, <https://vet.edu.gov.az/>.

Onu da qeyd edək ki, son illərdə peşə təhsili sisteminə diqqət əvvəlki illərlə müqayisədə artıb. Belə ki, ötən tədris ilində ilk dəfə Bakı və Gəncə şəhərlərində bu

il uğurla davam edən ASAN Professa layihəsi çərçivəsində tələbələr ilk peşə məktəblərinə qəbul olundu. ASAN Professa layihəsinin əsas məqsədi tələbə qəbulu prosesində şəffaflığı təmin etmək, subyektiv amilləri aradan qaldırmaq, peşə təhsili imkanlarını artırmaq və vətəndaşların rahatlığını təmin etmək idi. Təhsil müəssisələrinin rasionallaşdırılması və optimallaşdırılması dövlət ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin hazırkı vəziyyətini öyrənmək, onların infrastrukturunu, maddi-texniki bazasını, müəllim heyətinin potensialını və nəticələrə bağlamaqla aparılır. Optimallaşdırma prosesi, ilk növbədə, Bakı və Gəncənin iri sənaye mərkəzlərində yerləşən təhsil müəssisələrinin birləşdirilməsi, kadrların paralel təhsili aparılması ilə başladı (Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi <https://vet.edu.gov.az/> - 2019).

2.3. Ali təhsilin insan resurslarının formalaşmasına təsirləri

Bütün inkişaf etmiş ölkələrdə təhsilə iqtisadi dəstək sistemlərinin şaxələnmiş şəbəkəsi mövcuddur. Bu dəstəkdən dövlət qeyri-hökumət təşkilatları və fondları tərəfindən verilən müxtəlif təqaüdləri, dövlət tərəfindən verilən təmənnasız və güzəştli kreditləri ayırmaq olar. Dövlət ali təhsil müəssisələri ilə, dərisdənkənar vaxtlarda Muzdlu işlə bağlı tələbləri təmin edə bilər.

Təhsil sahəsində şəxsi azadlıqlar və hüquqlar dövlət tərəfindən dövlət dəstəyi (qanunvericilik və iqtisadi dəstək) ilə bərabər, habelə təhsil müəssisələrinə büdcə vəsaitlərinin ödənilməsi məqsədi ilə onların qabiliyyətlərinə və zəruri sosial xərclərinə uyğun olaraq xərclənməsi ilə təmin edilməlidir. Təhsil müəssisələrinin bu büdcə vəsaitləri öz milli satınalmaları və geniş profilli hazırlığı ilə əlaqədar müəllim, şagird və tələbələrin sosial müdafiəsinə yönəldilməli və onlara dövlət tərəfindən diqqət yetirilməlidir.

Bizim fikrimizcə, Berlin universitetinin professoru H. Rize-nin təklifi ilə ali məktəblərin bazar şəraitinə uyğunlaşdırılması prosedurunu və Abd-də ali təhsilin təşkili təcrübəsini öyrənmək məqsədəuyğun olardı. Ölkəmizdə ali təhsilin təşkilində tələbələrin hazırlanması iki mərhələdə başa çatır: Birinci mərhələ elmi fənlərin mənimsənilməsi, elmi hazırlığın yüksək səviyyəsinə nail olunması baxımından,

ikinci mərhələ isə bazar elementləri baxımından nəzərdən keçirilir. Azərbaycan dövləti ABD-nin təhsil sahəsindəki təcrübəsindən istifadə edərək, ayrı-ayrı böyük müəssisələrin və birliklərin maraqlarını elə təşkil etməlidir ki, onlar nəinki təhsilimin birinci pilləsi olan peşə təhsilimi maliyyələşdirsinslər, həm də tələbələrə təqaüdlər versinslər. Ödənişli formada təhsil alan tələbələr üçün də dəstək kredit şəklində verilə bilər və bu kredit məbləği də ali məktəbi bitirdikdən sonra tələbələrin işinin təşkili üçün təqdim edilməlidir (David W., and Issahaku J., 2013: s. 37).

Yuxarıda deyilənlərlə yanaşı, dövlətin təhsil sahəsində əldə etdiyi nəticələri müəyyənləşdirmək də çox vacibdir. Dövlət çalışmalıdır ki, cəmiyyətdə müəyyən rifah, strukturlar, heç olmasa, savadlı əhali olsun. Digər tərəfdən, müasir dövr texnologiya və istehsalda sürətli dəyişikliklər ilə xarakterizə olunduğundan, bütün bunlar işçilərin daim yenidən hazırlanmasını tələb edir, əks halda işsizliyin artması geniş miqyas alacaqdı. Əgər işçi müəyyən bilik səviyyəsinə malikdirsə, bu cür tərbiyə prosesi nisbətən asan həyata keçirilə bilər. Buna görə də yüksək səviyyəli ölkələr iqtisadiyyatın gələcək inkişafı üçün obyektiv üstünlüklərə malikdirlər, dövlət isə işsizliklə bağlı problemləri asanlıqla həll etmək imkanına malikdir.

Bundan başqa, təhsilə dövlət investisiyaları da sosial üstünlüklərə malikdir ki, bu da cinayətkarlığın səviyyəsinin aşağı düşməsinə, polisin, məhkəmələrin və həbsxanaların saxlanması xərclərinin azalmasına gətirib çıxarır. Nəticədə Azərbaycan dövləti belə qənaətə gəlməlidir ki, təhsilə qoyulan sərmayə bütövlükdə cəmiyyətə sərf edir. Belə ki, amerika alimlərinin qiymətləndirmələrinə görə, 80-ci illərdə inkişaf etmiş ölkələrdə taxıl bitkilərinə investisiyalar 12%, cəmiyyətdə 9%, Latın Amerikasına ölkələrində 23% və 16%, Asiya ölkələrində isə 18% və 13% gəlir gətirirdi.

Respublikamızdakı vəziyyətə nəzər salarkən görürük ki, əmək bazarında tələb və təklif haqqında məlumatın olmaması səbəbindən bu və ya digər ixtisas üzrə kadr hazırlığının düzgün planlaşdırılması həyata keçirilə bilməz və balans pozulur. Belə ki, hər il ali məktəblərə tələbat yox idi, respublikanın orta ixtisas və peşə təhsili müəssisələri tələbələri, demək olar ki, eyni sayda və eyni ixtisasa, əsasən də eyni sayda fərqlərə, eyni sayda mütəxəssislərə malik tələbələri qəbul edirlər. Onların

gələcək taleyi, demək olar ki, heç kəsi maraqlandırmır. Təsadüfi deyil ki, 1999-cu il respublika əhalisinin siyahıyaalınmasının nəticələrinə görə, əhalinin 77,7% - i 40-49 yaş qruplarında ali, orta ixtisas və peşə təhsili ilə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olduğu halda, 20-29 yaş qruplarında yalnız 64,6% - i məşğul olur. Bu, o deməkdir ki, son illər savadlı gənclərin əmək bazarında iş tapması daha da pisləşib. Əmək bazarında hər hansı nisbi tarazlığı təmin etmək üçün respublikanın iqtisadiyyatında işçinin tam təmin etdiyi ixtisaslar konkretləşdirilməlidir. Bunun üçün isə ixtisaslar üzrə kadrlar üzrə statistika aparmaq lazımdır.

Mütəxəssislərin təhsil səviyyəsinə nəzər salsaq görərik ki, ali məktəblərin 77,5% - i əmək qabiliyyətli, 64,7% - i orta peşə təhsili və 69,8% - i peşə təhsili ilə məşğuldur. Ali təhsil müəssisələri arasında məşğulluğun ən yüksək faizi 40-49 yaş qrupunun - 83,8% - in payına düşür. 70,9% ali təhsil müəssisələrinin 70,9% orta ixtisas təhsil müəssisələrinin 60,9% orta ixtisas məktəblərinin, 67,2% peşəkar təhsil müəssisələrinin məşğul qrupları üzrə 20-29 yaş (www.stat.gov.az - 2019).

Son illərin statistikasını (2000-2018-ci illər) göstərir ki, ali məktəblərdə kadr hazırlığı bir qədər artıb. Belə ki, 2000-ci ildə dövlət ali məktəblərini 18,2 min nəfər bitirib, 2015 - ci ildə 19,6 min buraxılış hələ özəl ali məktəblərdə olub: 2010-cu ildə 3600 nəfər, 2000-ci ildə 4900 nəfər. Orta ixtisas məktəblərində isə bir sıra istiqamətlər üzrə kadr hazırlığı kəskin şəkildə azalıb. Məsələn, sənaye və tikintidə-9100-dan 2200-ə qədər, nəqliyyat və rabitə sahəsində-1700-dan 600-ə qədər, kənd təsərrüfatında-5000-dan 700-ə qədər, iqtisadiyyatda-2400-dan 1300-ə qədər. Səhiyyə, təhsil və incəsənət sahəsində nisbi sabitlik, bəzi hallarda isə hətta cüzi artım müşahidə olunurdu. Belə ki, respublikada fəaliyyət göstərən 58 orta ixtisas təhsili müəssisəsi, o cümlədən 29 Kollec, 19 texnikum, 9 məktəb və 1 seminar, əsasən təhsil, musiqi, mühasibat və audit, Maliyyə və vergi hüquqlarında, sənaye, iqtisadi və tibb ixtisaslarında ixtisaslaşmışdır . Eyni dərslər eyni tədris planı olan bu məktəblərdə tədris olunur və onların adlarının müxtəlifliyinin səbəbi aydın deyil. Bu adları beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq lazımdır. Peşə məktəblərində ixtisasların sayı sovet dövrü ilə müqayisədə kəskin şəkildə azalmışdır. Əgər o vaxt 1500-ə qədər ixtisas mövcud idisə, hazırda 110-a yaxın peşəkar kadr 110 peşə

məktəbində və 30-a qədər yeni ixtisas olan liseylərdə təhsil alır. Yeni iqtisadi şəraitə uyğunlaşmaq üçün yeni ixtisaslar tələb olunur, məsələn, müxtəlif elektron cihazların quraşdırılması və təmiri, təsərrüfat idarəetmə köməkçiləri və s. belə ixtisaslar açılmalıdır, ixtisaslar üzrə Peşə Təhsili Yenilənib, ali təhsilli müəllim heyəti isə peşə məktəbləri üçün xüsusi hazırlanmalıdır.

Hazırda dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində tələbələrin sayının artması müşahidə olunur. Bu böyüməni nəzərdən keçirmək üçün aşağıdakı grafiği təhlil edə bilərik. Cədvəldən göründüyü kimi, əgər 2010/2011 - ci ildə ali təhsil müəssisələrində tələbələrin sayı 140 241 nəfər idisə, 2018/2019-cu ildə bu göstərici 176723 nəfərə çatıb ki, onlardan 22903-ü humanitar və sosial ixtisaslar qrupunda, 38333-ü isə texniki və texnoloji ixtisaslar üzrə təhsil alır (Əlavə 3).

Beləliklə, ölkəmizdə peşə hazırlığı sisteminin yeni baxışa, yeni yanaşmaya ehtiyacı vardır. Təhsilli adam olmadan demokratik cəmiyyət qurmaq və ya bazar iqtisadiyyatı yaratmaq mümkün deyil-ümumiyyətlə, heç bir şey. Müasir dünyada biliklərin toplanması belə tez baş verir ki, biz onları istifadə etmək üçün belə bacarıqları tapmırıq. Dünya ekspertlərinin fikrincə, XXI əsrdə sivilizasiyanın inkişafı xammalla deyil, məhz biliklə müəyyən olunsun. Bu baxımdan təhsilin inkişafı dövlət əhəmiyyətli işdir, dövlətin və cəmiyyətin uğurlu inkişafının rəhnidir.

Ali təhsilə giriş hər kəs üçün olmasa da, nisbətən genişlənməmişdir. Dövlət ali məktəblərində təhsil alan tələbələrin əksəriyyəti ödənişsizdir-təhsil almaq istəyən valideynlər (repetitorlar), hazırlıq kurslarını ödəmək və s.bu, ödəniş edə bilən uşaqlardır.

Yoxsul ailələrdən olan uşaqlar üçün ali təhsilə giriş hələ də praktiki olaraq çətindir. Ali təhsil sistemində belə bir vəziyyət yaranıb ki, gənclər peşə seçimində onun prestijli olmasında deyil, gələcəkdə yaxşı ödənişli işin olmasında maraqlıdırlar. Statistik materialların təhlili göstərir ki, 2013-2014 və 2014-2015-ci tədris illərində təhsil müəssisələrinin hüquq qruplarının tələbələrinin qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrinin ümumi tələbələrindən payı müvafiq olaraq 67,0% və 53,3% təşkil edib. Bizim fikrimizcə, informasiya texnologiyaları, marketinq, Ekologiya və psixologiya sahəsində mütəxəssislərin daha yaxşı gələcəyi var (www.stat.gov.az).

Bu gün savadlı insanların çoxu çilingər, torna, elektrikçi və s.bir qayda olaraq, bu, dünyəvi peşələrin olmaması ilə müşayiət olunur. Bunun əsas səbəbi Sovet peşə təhsili sisteminin dağılmasıdır, yenisi isə hələ formalaşmayıb. Aşağıdakı cədvəldə məşğul əhəlinin təhsil səviyyəsini nəzərdən keçirə bilərik.

Cədvəl 6: Məşğul əhəlinin təhsil səviyyəsi üzrə bölgüsü

Təhsil səviyyəsi	Cəmi, min nəfər	onlardan qadınlar	Cəmi, faizlə	onlardan qadınlar
Cəmi	4879,3	2349,9	100,0	48,2
ali təhsil	814,8	329,9	16,7	40,5
orta ixtisas təhsili	536,7	324,0	11,0	60,4
peşə təhsili	268,4	77,7	5,5	28,9
tam orta təhsil	2932,5	1427,4	60,1	48,7
ümumi orta təhsil	287,9	162,2	5,9	56,3
ibtidai təhsil	39,0	28,7	0,8	73,6

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az

Cədvəldən göründüyü kimi, bütün əhəlinin əksəriyyəti (2932,5 nəfər) orta ixtisas təhsilinə malikdir. Bundan sonra ali təhsilli 814,8 nəfər ikinci yeri tutur. Son illərin statistik nəticələrindən göründüyü kimi, əmək bazarında qadınların payı əmək bazarının ümumi həcmnin yarısına bərabərdir.

İstehsalın modernləşdirilməsi, yeni istehsalatların yaradılması peşəkar təhsil sistemində struktur dəyişikliklərini israrla tələb edir. Hazırda bu sistem əmək bazarına zəif istiqamətlənib.

Nəticədə, biz xeyli real müasir mütəxəssislər çatışmır, biz yüksək ixtisaslı Mütəxəssislər bir çox var, baxmayaraq ki,. Biz əminik ki, biliklərin harmoniyası, fundamental xarakteri və təhsilin dövlətin real tələbatlarına pragmatik oriyentasiyası arasında yaxşı düşünülmüş balans müəyyən etmək vaxtıdır.

İxtisas üzrə təcrübə keçmək üçün yerlərin seçilməsinə diqqət yetirməklə. Çox vaxt təcrübə yerləri və ya peşə üzrə master-klass yalnız seminarda iştirak etmək arzusu əsasında seçilir. Bu amillərin əhəmiyyətini etiraf etməklə yanaşı, peşə üzrə təcrübə yerlərinin seçilməsi ən yaxşı tədris təcrübəsini təmin edə biləcək yerlərə əsaslanmalıdır.

İxtisaslaşdırılmış təcrübə yerləri tez-tez təcrid olunmuş şəkildə fəaliyyət göstərir. Təcrübə və ya praktikanın bir çox yerlərində şagird yalnız müəllim və bir qrup uşaqla işləyir. Mümkündür ki, dərs oxuyan şagird heç vaxt məktəb rəhbərliyinə, başqa müəllimlərə, kitabxanaçılara, klerklərə və ya texniki işçilərə təqdim edilməsin. Dərs oxuyan şagirdə çox nadir hallarda məktəbin digər əməkdaşlarının fəaliyyətini izləmək və ya onlarla ünsiyyətdə olmaq təklif olunur. Yaxud da müəllim hazırlığı proqramı çərçivəsində bu tələbəyə öz təcrübələrini digər tələbələrə və ya müəllimlərlə bölüşmək təklif olunmur. Tədrisin sosial aspektlərinə zəif hazırlıq. Müəllim təhsilin proqramları müəllim olduqları zaman hər hansı bir məsuliyyət üçün tələbələri hazırlayırlar. Məsələn, tədris edən tələbə əsasən tədris proqramlarının işlənilib hazırlanmasını tətbiq edir və tədris edir, o, məktəb idarəçiliyi işinin sonuna necə yanaşmağı, işçilərin təcrübə əldə etdiyi işlərə necə diqqət yetirməyi və ya ailə və cəmiyyətlə necə səmərəli qarşılıqlı əlaqə yaratmağı ona öyrətmir. İxtisaslı müəllim olmaq üçün bu vərdislərə sahib olmalısınız.

Bütövlükdə təhsilin əhalinin müxtəlif təbəqələrinin həyat səviyyəsinə təsirini təhlil etməzdən əvvəl qeyd edək ki, postsovet ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda yoxsulların təhsil səviyyəsi dünyanın bütün ölkələrindən fərqli olaraq yüksəkdir. Bu təhsil pulsuz və məcburi olduğunu nəzərdə tutur. Yüksək təhsil səviyyəsi yoxsul vətəndaşların yoxsulluq probleminin həllində əməyindən istifadə olunmasına kömək edir. Dünya Bankının ekspertləri tərəfindən aparılmış monitorinqin nəticələrinə görə, əlillər arasında yoxsulluq səviyyəsi 16,7%, yarımçıq qalmış ali və texniki təhsil müəssisələri arasında 65%, orta təhsil müəssisələri arasında 22,5%, yarımçıq qalmış orta və ibtidai təhsil müəssisələri arasında 24% təşkil edir. 9%. Eyni zamanda, yoxsulluq həddi Dünya Bankının təklif etdiyi standartdan, yəni gündə 2,14 ABŞ dollarından kənara çıxır. Əgər yoxsulluq həddinə orta istehlakın 50 və 60% - i kimi baxsaq, bu göstəricilərə görə qiymətlər müvafiq olaraq 5,5% və 11,1%; 8,3% və 14,3%; 9,7% və 16,9% olacaq%; 14,0% və 21,2%, müvafiq olaraq. Bu rəqəmlərdən çıxış edərək demək olar ki, varlı adam üçün yoxsulluq riski digər kateqoriyalardan (Dünya Bankı tərəfindən qəbul edilmiş

yoxsulluq diapazonu daxilində), müvafiq olaraq 26%, 33% və 41,1% - dən aşağıdır (www.stat.gov.az).

Millətdəki ağ yaxa sinifinin saçaqlarının uzanması, bir baxımdan, maddi və sosial-əqli cəhətdən sabit bir əhalinin istehsalına təkan verir və daha sonra, yoxsulluqla mübarizə üçün ən yaxşı tədbir kimi qiymətləndirilir. Dünya praktikasında ağ yaxalı sinif maddi, göstərişçi və zehni dəyişənlər tərəfindən idarə olunur. Azərbaycan Respublikasında ağ yaxalılar sinifinin böyüməsi üçün əhəmiyyətli bir komponent - təhsil yüksək səviyyədədir.

İstifadəyə gəldikdə, hər şeyə baxmayaraq xərclənməməsinə baxmayaraq, müstəsna şəkildə öyrədilmiş başı olan ailə bölmələri - hər bir şəxs üçün 183,110 manat. Bu ayrı-ayrı siniflərə nisbətən 14.9%, 20.8% və 20.1% çoxdur. Əmək haqqı və istifadəsi arasındakı boşluq - çatışmazlıq (adambaşına) xərcləyən ailə bölməsi, qabaqcıl təhsil rəhbəri olan ailələr üçün daha yüksəkdir - 22.540 manat. Littlest xərcləri çatışmazlığının son sinfi ilə bir yer var - 1108 manat. Təhsil in dərəcəsinin əhalinin gündəlik rahatlığı üçün gözləntilərə təsirini nəzərdən keçirərkən diqqətdən kənarda qalmamalı olan başqa bir bucaq. Tədqiqatlar göstərir ki, təhsilində sosial ayrılığın payı inkişaf edir. Günün sonunda millətimizdə bazar iqtisadiyyatı yaratdıqca, iş vitrində daha ixtisaslı və mütəxəssis populyasiyanın alt-üst olması inkişaf edir. Təhsil in yüksək səviyyədə olması əhəmiyyətli bir kompensasiyanı qanuniləşdirir. Bu ayrılığı yüksəldir. İş aktivləri əhəmiyyətli bir maliyyə sinfi kimi əhali üçün vacib fiziki rifahı, məlumatı və xalq təsərrüfatının müxtəlif bölmələrində işləmək üçün canlı təcrübəsi olan bir hissə kimi qəbul edilir. Şübhəsiz ki, hər hansı bir xalqın maddi yaxşılaşması iş fondlarından səmərəli istifadəyə əsaslanır. Təhsil atın iş gücünün tənzimlənməsində, onun iqtisadi vəziyyətlərə uyğunlaşdırılmasında, işin reklamında zərif və tələbin bərabərləşdirilməsində, yəni keyfiyyətdə birbaşa iştirak edəcək bir mütəxəssis işçi qüvvəsinin hazırlanmasında müstəsna bir işə sahib olması anlaşılr. ekspert marağının yerinə yetirilməsi.

Bu şəkildə, 2000-ci il ölçmələrində iş gücündəki işçilərin sayı 235.0 min nəfərə çatdı və onların hazırlanmasında maraqlar sonradan millətin maddi yaxşılaşmasına müsbət təsir göstərəcəkdir. Ola bilsin ki, 1995-2000-ci illərdə təhsil də işlərin payı

10.3% -dən 8.1% -ə qədər azaldı, 2000-ci ildə güzəşt olunan əmək haqqının normal aydan aylıq əməkhaqqına nisbəti ölkədə 74.7% oldu. , əslində tam baza istifadəsi sandığı deyil. Eyni şəkildə, məntiqi və ixtisaslaşmış inkişafın tətbiqi, yeni akademik və ibrətamiz yeniliklərin araşdırılması, ən yeni strategiya və prosedurların tətbiqi, tədris və sınaq çərçivələrinin hazırlanması milli hazırlığın gələcək inkişafına müsbət təsir göstərə bilər. Buna baxmayaraq, bunun üçün kifayət qədər maliyyə tələb olunur.

III FƏSİL. İNSAN RESURLARININ FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAFINDA TƏHSİL ROLUNUN GÜCLƏNDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. Təhsil xidmətləri və ona əlyetərliyin təmin edilməsi

Təhsil siyasəti təhsil sisteminin səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsi istiqamətində dövlət fəaliyyətidir. Cəmiyyətdə təhsilin təşkili, təhsilə müvafiq nəzəriyyə və yanaşmalar, təhsil sisteminin strukturu və müxtəlif təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi, bu sahədə mühüm prinsip və prioritetlərin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi, habelə təhsil üzrə qanunvericilik və proqramlar təhsil siyasətinin elementləridir. Təhsil ictimai həyatın bütün sahələrinə toxunduğundan, təhsil siyasətinin istiqamətləri də çoxşaxəli və strateji əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil sisteminin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və uzunmüddətli inkişafa töhfənin təmin edilməsinə yönəlmiş təhsil siyasəti müxtəlif məqsəd və vəzifələrə xidmət edir: məktəblərin yerləşməsindən siniflərdə şagirdlərin sayına, uşaq bağçalarının tərbiyəçilərinin əmək haqqından təhsil müəssisələrinin tərkibinə, müəllimlərin attestasiyasından ali təhsilin nostrifikasiyasına qədər. Təhsil siyasətinin bu elementlərinə həsr olunmuş bu bölmədə biz təhsil nəzəriyyəsinə bəzi yanaşmaları, təhsil sisteminin struktur komponentlərini və təhsilin keyfiyyət göstəricilərini qısaca nəzərdən keçirəcəyik (Məmmədov H., 2011).

Sənaye cəmiyyəti üçün səciyyəvi olan sənaye Təhsil yanaşması (sinif sistemi) XVII əsrdə böyük çex müəllimi və humanist yazar Yan Amos Komenski tərəfindən irəli sürülmüşdür. Ümumi təhsil ideyasını əsaslandıran Komenski də ənənəvi təhsil sisteminin əsasını təşkil edən didaktik prinsipləri müəyyənləşdirib. XVIII-XIX əsrin əvvəllərində bir çox pedaqoji mütəfəkkirlərin, o cümlədən alman humanisti Vilhelm Hümboldtun söyləri ilə Alman Universitetinin modeli yaradıldı. Bu sistem "akademik azadlıq" ideyalarını, seminarların keçirilməsi zamanı professor-tələbələrin qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanan elmi-pedaqoji metodların prioritetini özündə cəmləşdirirdi. Müəllimlər, tələbələrin Fundamental elm Qanunları biliklərini ətraf aləmi başa düşmək üçün istifadə edə bilməsinə diqqət yetirdilər. XIX əsrdə elm

dini təhsili universitetlərdən sıxışdırdı və Alman modeli bütün Avropada dominant bir sistemə çevrildi.

Bundan əlavə, dərs və mühazirə sistemləri, seminarlar təhsil filosoflarının daimi tənqid mövzusu olmuşdur və daha mükəmməl öyrənmə formalarının axtarışı heç vaxt dayandırılmamışdır. Müasir dövrdə sənaye cəmiyyətinin təhsil paradigmasından postindustrial cəmiyyətin təhsil paradigmasına keçid baş verir. Bu keçid dövrü təhsili "hazır biliklərin qavranılması "və müəllimin "hazır biliklərin daşıyıcısı" kimi baxış kimi başa düşməkdən imtina edir. Yeni ideyalara görə, təhsil insanın nailiyyətidir, həyatda özünü reallaşdırmaq vasitəsi, şəxsi karyera qurmaq, əsas hüquq və azadlıqlardan istifadə etməkdir. Ənənəvi təhsildə texnoloji platforma (mühazirə-seminar yanaşması) Humboldt Universitetinin modeli yaradıldıqdan sonra 250 il ərzində dəyişməz olaraq qalmış, təhsilin məzmununda, məqsəd və metodlarında paradigmlər artıq sürətlə yeniləşmişdir. Bu yeni paradigmlərin mahiyyəti konkret olaraq Sankt-Peterburqda qəbul edilmiş "XXI əsrdə innovativ cəmiyyətlər üçün təhsil" proqramında ifadə olunub. Peterburq sammiti: "təhsil insan inkişafının əsasını təşkil edir. XXI əsrdə iqtisadi və sosial tərəqqi dövlətlərin öz cəmiyyətlərinin bütün üzvlərini lider dünyada həyata hazırlayacaq təhsili təmin edə biləcəklərindən asılıdır. İnnovativ cəmiyyət öz adamlarını dəyişikliklərə hazırlamalıdır (BMTİP, 2013).

XXI əsrin əvvəllərində, təhsilin getdikcə artan əhəmiyyəti fonunda "hazır biliklərin" verilməsi ideologiyası getdikcə daha çox kompetensiyaların formalaşması ideologiyası ilə əvəzlənir, yəni "bilik" paradigmasından Praktiki (səriştəli) paradigmaya keçid baş verir. Müasir təhsil insanın psixi fəaliyyətinin təşkili üçün daha səmərəli üsulları müəyyən etməyə və istifadə etməyə çalışır. Buna görə də yeni tədris metodları və texnologiyaları sınaqdan keçirilir, Şəxsi yönümlü təhsilin məzmunu dəyişir, praktiki fəaliyyətə əsaslanan təhsil metodlarından istifadə olunur, müəllimin ümumi və peşəkar təhsildə rolu və ona olan tələblər dəyişir. İnnovativ texnologiyalara əsaslanan aktiv və interaktiv pedaqoji üsullar passiv mühazirə modelini itələyir. Bu cür interaktiv metodlara Memarlıq və mühəndislik məktəblərində tətbiq olunan layihə yanaşması, İdarəetmə (İdarəetmə) təhsilində

(case-study, best practice) və imitasiya metodlarında nümunələrin öyrənilməsi, hüquqi və tibbi təhsil üçün klinikalar və s. daxildir.

Cədvəl 7: Dəyişən paradigmlər

Paradigmalarn elementləri	İndustrial cəmiyyət	Postindustrial cəmiyyət
Dəyərlər	Təhsil ictimai istehsal üçündür Təhsil həyata hazırlıq üçündür	Təhsil insanın həyatda qabağa getməsi (şəxsi karyerası, arzularını reallaşdırması) üçündür Təhsil həyat boyunca davam edir
Motivlər	Təhsil öyrənənlər üçün məcburidir Pedaqoqun fəaliyyəti peşə borcunun icrasındır	Təhsil öyrənənlərin marağını, ruh yüksəkliyini artırmalıdır Pedaqoq öyrənənlərin inkişafında səmimi maraqlıdır
Normalar	Pedaqoq tədrisin uğuruna görə məsuliyyət daşıyır ("pis şagird yoxdur, pis müəllim var") Pedaqoqun avtoriteti distansiya saxlamaqla, şagirdlərdən nizam-intizam və ciddi səy tələb etməklə formalaşır	Öyrənənlər öz təhsilinə görə məsuliyyət daşıyırlar ("sən özün öyrənmək istəməsən, heç bir müəllim səni öyrədə bilməz") Pedaqoqun avtoriteti onun şəxsi keyfiyyətlərinin hesabına yaranır
Məqsədlər	Təhsil elmi biliklərin qazanılmasına xidmət edir	Təhsil insan mədəniyyəti formalaşdırır və praktik səriştələr öyrədir
İştirakçılar	Pedaqoq bilikləri ötürür Pedaqoq öyrənənlərdən üstündür	Pedaqoq müstəqil öyrənmə üçün şərait yaradır Pedaqoq öyrənənlərin partnyorudur
Metodlar	Hiyerarxik və avtoritar metodlar Fənnlərin stabil strukturu Pedaqoqun rəhbərliyi altında qrup məşğələlərinə üstünlük verilir	Fəal iştiraklı və eqalitar metodlar Fənnlərin dinamik strukturu Öyrənənlərin müstəqil işinə önəm verilir
Vasitələr	Əsas tədris vəsaiti dərslikdir	Dərsliklə yanaşı müxtəlif informasiya, telekommunikasiya, ənənəvi və yeni (sosial) media resurslarından istifadə təşviq olunur
Nəzarət və qiymətləndirmə	Nəzarət və qiymətləndirməni əsasən pedaqoq yerinə yetirir	Öyrənənlərin özünü-nəzarəti və özünüqiymətləndirməsi vurğulanır

Mənbə: Murad Bağırzadə, 2009

XX əsrin son rübündə "təhsil inqilabı" adlanan proseslərdə meydana çıxan yeni paradigmalardan biri "həyat üçün təhsil" (və ya "həyat üçün təhsil") yanaşmasıdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə əhəlinin təhsilinin daha yüksək səviyyəsinə nail olmaq istəyən bu yeni düşüncə tərzinin sayəsində ictimai şüurda və dövlət siyasətində yeni

mütərəqqi prinsip irəli sürülmüşdür: təhsil təkcə mütəxəssislərin hazırlığı ilə deyil, həm də əslində cəmiyyətin ümumi intellektual, texnoloji və mədəni səviyyəsinin yüksəlməsinə xidmət etməlidir. Beynəlxalq ictimaiyyət bütün yaş qrupları üçün təhsilin lazımi rolunu təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş bir sıra strateji proqramlar hazırlamışdır. "Bütün təhsil"və" həyat boyu təhsil " - bu app Təhsil yenilik iki əsas istiqamətləri əhatə edir (Murad Bağırzadə, 2009).

YUNESKO tərəfindən irəli sürülmüş bütün təhsil strategiyasının (EFA) əsas müddəaları Komtenada, Tailandda keçirilmiş 1990-cı il üçün təhsil üzrə Ümumdünya konfransında irəli sürülmüşdür. Ümumdünya təhsil bəyannaməsində konfransda qəbul olunmuş hər kəs üçün vurğulanmışdır ki, "təhsil yaşından asılı olmayaraq bütün dünyada bütün qadın və kişilərin əsas hüququdur ... təhsil daha təhlükəsiz, sağlam, inkişaf etmiş və ekoloji cəhətdən təmiz dünya üçün əsas yaratmalı, eyni zamanda, sosial, iqtisadi və mədəni tərəqqiyə, dözümlülüyə və beynəlxalq əməkdaşlığa kömək etməlidir ... təhsil şəxsi və sosial təkmilləşdirilməsi üçün zəruri şərtidir. "Hamı üçün 11 Təhsil Konfransı və Comtennes Bəyannaməsi 21-ci əsr cəmiyyətlərində gənclərin fəal və məhsuldar həyatlarına hazırlanması üçün dövlətlərin milli inkişafı üçün təhsilin həlledici rol oynadığını vurğuladı.

1996-cı ildə Mait ölkələrinin təhsil nazirləri tərəfindən qəbul edilən" fasiləsiz təhsil " (LLL) konsepsiyası mahiyyətcə "hamı üçün təhsil" strategiyasını başa çatdırır və insanın müasir bazar informasiya mühitinə uyğunlaşdırılmasına xidmət edir. Davamlı təhsil konsepsiyası inkişaf etməkdə olan ölkələr və keçid iqtisadiyyatı olan ölkələr üçün xüsusilə vacibdir, buna görə də bu dövlətlərdə həm bütövlükdə, həm də hər bir fərdin yaşadığı mühit sürətlə dəyişir (UK Department for Education, 2010).

Beynəlxalq təhsil standartları sonrakı illərdə ali təhsil üzrə Ümumdünya konfransında (Paris, 1998-ci il) və təhsil üzrə beynəlxalq forumda (Dakar, 2000-ci il) işlənib hazırlanmışdır. Bu beynəlxalq tədbirlər bir daha təsdiq etmişdir ki, təhsil hüququ əsas insan hüquqlarından biridir və bütün dövlətlər zamanla ayaqlaşan və insanların istehsal potensialını artıran təhsilə çıxışı təmin etməlidirlər.

Müxtəlif əqli və fiziki qabiliyyəti olan uşaqların təhsil prosesinə inteqrasiyası kimi tanınan inkluziv təhsil yanaşması "hamı üçün təhsil"strategiyasının məntiqi

davamıdır. İnküziv təhsilin müasir başa düşülməsi uşaqların xüsusi ehtiyacları və ya fiziki imkanları məhdud olan uşaqların ümumi təhsil prosesinə inteqrasiyasının ənənəvi ideyasından bir qədər fərqlənir. Burada söhbət, əslində, ən müxtəlif xüsusiyyətlərdən və tələbatlardan (fiziki, sosial, intellektual və s.) gedir!) Uşaqların birgə təhsilə cəlb olunmasından söhbət gedir. YUNESKO tərəfindən müəyyən edilmiş inküziv təhsilin əsas prinsipinə uyğun olaraq "... məktəblər maddi, psixi, sosial, emosional və digər vəziyyətlərindən asılı olmayaraq bütün uşaqların ehtiyaclarını təmin etməli, eyni zamanda əlil və xüsusilə istedadlı uşaqları, yetim və əməkçi uşaqları, ucqar rayonlardan və miqrant ailələrindən olan uşaqları, etnik və mədəni azlıqların uşaqlarını, eləcə də əlverişsiz şəraitdə yaşayan və ya əhalinin zəif qruplarına mənsub olan uşaqları əhatə etməlidir ” (UNESCO, 2005).

XXI əsrin çağırışlarına cavab olaraq əksər ölkələr öz təhsil sistemlərini müasirləşdirirlər ki, son nəticədə peşə təhsili sisteminin insanların və cəmiyyətin inkişafına təkan verməsini və ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafının əsası olmasını təmin etsin. Peşə təhsili sisteminin təşkil prinsipləri humanistləşdirmə (şəxsiyyət oriyentasiyası), Demokratik təhsil (cəmiyyətə və dövlətə istiqamətləndirmə), qabaqlayıcı təhsil (müasir texnologiyalardan istifadə etməklə innovasiya biliklərinin və səlahiyyətlərinin ötürülməsi) və fasiləsiz təhsil (fasiləsiz təhsil) daxildir.

informasiyanın diffuziyası və kapitalın qlobalaşması, həmçinin intellektual kapitalın fiziki kapitalının fiziki kapitalından artıq olduğu bilik iqtisadiyyatının zəruriliyi və təsiri fonunda innovasiya təhsilinin yeni konsepsiyasını işləyib hazırlamaq və tətbiq etmək lazımdır. Bu konsepsiya təhsil sisteminin inkişafına aşağıdakı tələbləri irəli sürür:

- * Təhsil prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, ötürülən biliklərin strukturunun təkmilləşdirilməsi və ali təhsilli məzunların yüksək ixtisaslı ixtisasına nail olunması;

- * Müasir təhsil texnologiyalarının inkişafı və təhsil sisteminin müasir standartlara və innovativ proqramlara istiqamətləndirilməsi;

* Təhsil mühitinin, elmi tədqiqatların və işgüzar dairələrin (xüsusilə universitet komplekslərində) integrasiyası);

* Davamlı və əlavə təhsilin müxtəlif forma və sistemlərinin işlənilib hazırlanması və tətbiqi;

* Ali təhsil müəssisələrinin İnnovasiya elmi - texniki tədqiqat potensialının gücləndirilməsi;

* Özəl ali təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi və korporativ (özəl) universitetlərin üstünlüklərindən istifadə və potensialının genişləndirilməsi;

* Ali təhsil müəssisələri üçün geniş biznes imkanlarının yaradılması (müstəqil təşkilat statusunun verilməsi, zəruri azadlıqların təmin edilməsi və güzəştli kapital fondlarından istifadə edilməsi).

Təhsil sistemi Məktəbəqədər təhsil və tərbiyədən akademik doktorluq proqramlarına və fasiləsiz təhsilin formalarına qədər təhsilin müxtəlif pillələrini və səviyyələrini əhatə edir. Təhsil standartlarının beynəlxalq təsnifatına əsasən (ISCED 2011) milli təhsil sistemlərində formal, qeyri-formal, informasiya və əlavə təhsil formaları mövcuddur. Formal təhsil, öz növbəsində, ibtidai (5-7, 4-6 ildən başlayaraq), orta (ümumi və peşəkar təhsil də daxil olmaqla) və ali (bakalavr, magistratura və doktorantura) Ali (Məktəbəqədər) təhsillərə bölünür. Təhsilin forma və mərhələlərinin hər birinin insan həyatında müstəsna rolu və təsiri vardır və bu məsələlər ölkədə insan potensialının inkişafı çərçivəsində daim diqqət mərkəzində olmalıdır. Hər bir dövlətin sosial-iqtisadi sistemi çərçivəsində təhsil sisteminin qarşısında duran vəzifələrin səmərəli icrası üç istiqamətdə həyata keçirilir (Walter W., 2004):

1. Biliklərin əldə edilməsi: beynəlxalq aləmdə mövcud biliklərin Dövlət tələbatlarına uyğun istifadəsi və uyğunlaşdırılması. Belə biliklər açıq ticarət rejimi, xarici investisiyaların cəlb edilməsi və lisenziya sazişlərinin bağlanması vasitəsilə ölkəyə daxil olur. Bundan əlavə, bilik ölkənin özündə elmi-tədqiqat və təcrübi-konstruktor işləri aparmaqla və yerli biliklərdən istifadə etməklə yaradıla bilər;

2. Biliklərin mənimsənilməsi: hamı üçün ümumi təhsilin təmin edilməsi, fasiləsiz təhsil üçün imkanların yaradılması, ali təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi, elm və texnika sahələrinə xüsusi əhəmiyyət verilməsi;

3. Biliklərin ötürülməsi: rəqabət, özəl sektorun inkişafı, müvafiq hüquqi tənzimləmə və informasiya resurslarına hərtərəfli girişin təmin edilməsi əsasında yeni informasiya və Telekommunikasiya texnologiyalarından istifadə.

Təhsil sistemi İkili vəzifəni yerinə yetirir: təhsil bir tərəfdən şəxsiyyətin intellektual və peşəkar tələblərinə cavab verməli, digər tərəfdən isə bütövlükdə cəmiyyətin intellektual və peşəkarlıq potensialını gücləndirməlidir. Bununla əlaqədar olaraq təhsil sisteminin əsas funksiyaları aşağıdakılardır::

- * Tələbə şəxsiyyətinin və onun şəxsi keyfiyyətlərinin inkişafı;;
- * Professional tələbə hazırlığı;
- * Cəmiyyətin elmi potensialının formalaşması.

Bu funksional təsnifata uyğun olaraq təhsilin 3 modelini ayırmaq olar:

1. İngilis modelinin xarakterik cəhəti geniş intellektual qabiliyyətlərə və xüsusi şəxsi keyfiyyətlərə malik liberal təhsil konsepsiyasıdır (güclü xarakter, liderlik, kreativlik, analitik təfəkkürə və ətraf mühitə adaptasiya bacarığı və s.). Bir dərəcə ilə məzunların təhsili onların təhsili kimi əhəmiyyətli sayılır.

2. Fransız modeli elmi və peşə fəaliyyətinin qarşılıqlı fərqləndirilməsi, həmçinin elmi fəaliyyətin universitetin və ya ali məktəbin "daxili" və "xarici" fəaliyyətinə bölünməsi ilə fərqlənir.

3. Alman modeli tədqiqatlara diqqət yetirir. Professor-müəllim heyətinin elmi-tədqiqat işinin nəticələri tədris planına daxil edilir və tədris materialına çevrilir. Müəllimlər və tələbələr tərəfdaş kimi çalışır və əməkdaşlıq edirlər. Təhsil sistemlərində təhsilin iki növü vardır: birincisi-akademik, yəni elmi-nəzəri, ikincisi-peşəkar və ya praktiki, peşəkar-yönümlü təhsil.

Konkret sahələr üzrə peşə vərdişlərinin ötürülməsi ilə yanaşı, akademik proqramlar fundamental nəzəri hazırlığa istiqamətlənmişdir. Tətbiqi proqramlar xüsusi sahələrdə daha peşəkar bilik və bacarıqların inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir.

3.2. Təhsilin keyfiyyətinin artırılması insan resurslarının formalaşmasının əsas mexanizmlərindən biri kimi

Təhsil sistemində islahatların aparılması və kadrların hazırlanması üçün innovativ pedaqoji texnologiyaların inkişaf etdirilməsi və ənənəvi tabelikdən, konformizmdən və yadda saxlanmadan fərqli daha geniş təcrübə əldə etmək lazımdır. Bu da öz növbəsində təkmilləşməyə yönəlmiş müəssisələrin yaradılmasını tələb edir. Tədris proqramının əsas istiqaməti faktların yadda saxlanmasından və praktiki olaraq peşəkar hərəkətliliyə malik olmayan statik fəaliyyət şəraitində təcrübənin əldə edilməsindən uzaq durmaqdan ibarət olmalıdır. Tələbələri əmək bazarının dinamik şəraitində öz biliklərini düşünmək və istifadə etmək üçün öyrətmək lazımdır. Bu, əvvəllər dövlətin tələbatına yönəldilmiş sistemdə əsaslı dəyişikliklər tələb edir, indi isə vətəndaşların tələbatını ödəməlidir (Abdulla Mehrafov, 2013).

Yeni vəziyyətdə, kolleclər və qabaqcıl təhsil fondları əhəmiyyətli bir iş götürürlər. Hər şeydən əvvəl, onlar bazar iqtisadiyyatına keçid zamanı tələb olunan daha yüksək səviyyəli məlumat və bacarıqların əldə olunmasına zəmanət verməlidirlər. İkincisi, tədqiqat və təhsil atların yüksək səviyyədə olması səbəbindən, məntiqi məlumatların istifadəsi və inkişaf etdirilməsində əhəmiyyətli bir iş götürürlər. Nəhayət, köklü dəyişikliyi yaşayan xalqlara münasibətdə həyati vacib olan sosial və sosial keyfiyyətlərin yaxşılaşdırılması kimi düşüncələrin söhbəti üçün şərait yaradırlar.

Qabaqcıl təhsil çərçivəsinin inkişafına açıq maraq həqiqi dəyişikliklərlə birləşdirilməlidir. Bu dəyişikliklər müşayiət olunan fundamental zonalarda edilməlidir:

- Qərbi Avropanın qabaqcıl təhsilinə keçmək təcrübələrini nəzərə alaraq mövcud özəl sahələrlə əlaqələrin yaxşılaşdırılması, alternativlər və aktivlərin bu günkü şərtlərə uyğunlaşdırılması səbəbindən çeşidli çeşidlərin genişlənməsi kimi müntəzəm elmlərə, ixtisaslaşmış və sosiologiyalara yeni fənlərin daxil edilməsi. . Eynilə, orta yaşlı şəxslərin qabaqcıl təhsildə girişlərini yaratmaq vacibdir;

- daha qısa modul proqramlarının təqdimatı və tam köməkçi təhsil əsasında peşəkar təhsil siniflərinin təkmilləşdirilməsi ilə tədrisin daha az mürəkkəb olmasına zəmanət vermək. İdarəetmə sahələri dərin ixtisaslı mütəxəssis kadrlara və mərkəz nəzarətçilərinə marağı artırdıqca sənayenin əsas dəyişiklikləri və modernləşdirilməsi, kiçik və orta səylərin yaxşılaşdırılması. Xüsusi kollec proqramlarına əsasən köməkçi ixtisaslaşdırılmış kurikulum dərəcəsində bu maraq xoş görünə bilməz.

Təhsil almaq üçün uyğun olan istedadlı və yenilikçi şəxslərin hazırlanması, qalan üzvlərin, dövlətin, təhsil atçı təşkilatların, təhsil atçıların və müştərilərin (işçilərin, millət və patronların) təhsillərində həqiqi dəyişiklik tələb edir. Bu, açıq həyatın müxtəlif bölgələrində olduğu kimi aktivlərin qəsdən istifadəsini də nəzərə alacaqdır. Eyni zamanda, xərclərdən uzaq olmaq və əlavə pulla əlaqəli aktivləri aktivləşdirmək, bazarı alıcı qərarını uzatmaqdan asılı etmək, ilham quruluşunu yaxşılaşdırmaq və müəllimlər arasında rəqabəti genişləndirmək daha diqqətəlayiq rəqabətə səbəb olacaqdır. Eyni zamanda, makroiqtisadi təhlükəsizliyin qorunması üçün planlaşdırılan tənzimləmələri, bazar fəaliyyətini idarə etməklə və dəyişikliyə dair institusional həddi gücləndirməklə, göstərişverici tədbirlərin tətbiqi ilə təklif olunan idarələrə ekvivalenti təmin etməklə tənzimləmək vacibdir. Yenidən qurulması makroiqtisadi bərabərləşdirmə təhsil və hazırlıq çərçivəsində iki mühüm amili özündə cəmləşdirir (A.Mehrabov, 2006):

1) dövlət aktivlərinin tədricən effektiv istifadəsi tələbi (xüsusən onları ən çox ehtiyac zonasına yönəltməklə);

2) əlavə müstəsna aktivlərin yığılması zərurəti (dövlət bu zonanın təşkili və təkmilləşdirilməsi üçün artıq pul çəkisini qəbul edə bilmədiyi üçün).

2012-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında ÜDM-in həqiqi inkişaf tempi 5.4% təşkil etmiş və cari xərclərə 42.7 milyard manata qədər əlavə edilmişdir. Adambaşına düşən ÜDM 4606,7 manata (5871,4 ABŞ dolları) qədər artdı.

Yanvar-sentyabr aylarında neft və qaz hissəsi sabit qaldı, bir il əvvəlki dövrə müqayisədə. Bu hissənin ÜDM-də payı 44.1% (2012-ci ilin yanvar-sentyabr ayları: 47.9%) təşkil etmişdir.

- Mövcud özəl hissələri ilə əlaqələrin yaxşılaşdırılması, seçim imkanlarının artırılması və aktivlərin mövcud şərtlərə uyğunlaşdırılması, Qərbi Avropanın qabaqcıl təhsilinə keçmək üçün təcrübələrini nəzərə alaraq normal fənlərə, ixtisaslaşmış və sosiologiyaya yeni fənlərin daxil edilməsi. Bundan əlavə, orta yaşlı şəxslərin qabaqcıl təhsilə giriş imkanlarını genişləndirmək vacibdir;

- qısa modul proqramlarının təqdimatı və tam köməkçi təhsil əsasında peşəkar təhsil dərslərinin təşkili ilə təhsil lərin asanlaşdırılmasını təmin etmək. İdarəetmə bölmələri yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrlara və mərkəz direktorlarına marağı artırıdıcısı sənayenin əsas dəyişiklikləri və modernləşdirilməsi, kiçik və orta müəssisələrin inkişafı. Bu maraq köməkçi ixtisaslaşdırılmış tədris proqramı səviyyəsində və adi kollec proqramlarına əsaslanaraq xoşagələn görüncə bilməz (Fazilova İlahə, 2015).

Təhsil almağa yarayan istedadlı və ixtiraçı şəxslərin hazırlanması qalmaqda olan əsas üzvlərin, dövlətin, təhsil atçı təşkilatların, təhsil atçı və alıcıların (işçilərin, işçilərin və müəssisələrin) təhsil lərində həqiqi dəyişiklik tələb edir. Bu, açıq həyatın müxtəlif ərazilərindəki kimi aktivlərin qəsdən istifadəsini nəzərə alacaqdır. Eyni zamanda, xərclərdən strateji bir məsafəni qorumaq və əlavə pul aktivlərini aktivləşdirmək, bazarı alıcı qərarını uzatmaqdan asılı etmək, ilham quruluşunu inkişaf etdirmək və müəllimlər arasında rəqabəti genişləndirmək daha diqqətəlayiq rəqabətə səbəb olacaqdır. Eyni zamanda, biznes sektorunun fəaliyyətinə nəzarət etməklə və dəyişikliklərə dair institusional həddi gücləndirməklə, göstərişli prinsiplər əsasında təklif olunan idarələrə ekvivalenti təmin etməklə makroiqtisadi sabitliyin qorunması üçün planlaşdırılan tənzimləmələri tənzimləmək vacibdir. Yenidən qurulması makroiqtisadi bərabərləşdirmə təhsil və hazırlıq çərçivəsində iki mühüm amilə malikdir:

1) açıq aktivlərin (xüsusən də böyük əksəriyyətinin) getdikcə daha yaxşı istifadəsi tələbi ehtiyac zonalarına cəmləşdirərək);

2) əlavə müstəsna aktivlərin yığılması zərurəti (dövlət bu ərazinin təşkili və yaxşılaşdırılması üçün pulla əlaqəli yükü artırıq çəkə bilmədiyi üçün).

2012-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında ÜDM-in həqiqi inkişaf tempi 5.4% təşkil etmiş və cari xərclərə 42.7 milyard manata qədər əlavə edilmişdir. Adambaşına düşən ÜDM 4606,7 manata (5871,4 ABŞ dolları) qədər artdı.

Azərbaycan hökumətinin maliyyə inkişafının yeni mərhələsindəki əsas məqsədi yeni qaydalara cavab verən və xəyalçı iqtisadiyyatın şərtlərinə cavab verən texnokratik bir mədəniyyətin inkişafını təmin etməkdir. Bu qaydaların təməl hissələri həyat tərz, sosial bərabərlik və digər dinamik komponentlərdən daha yaxşı olan keyfiyyətli iqtisadiyyatdır. Prezident İlham Əliyev bu modelləri həyata keçirmək üçün respublikanın başqa bir tərəqqi texnikasının təkmilləşdirilməsini əsas məqsədlərdən biri hesab edir (İsa İsmayılov, 2006).

Qabaqcıl Azərbaycan dövlətinin əsas vəzifələrindən biri XX əsrin ikinci ongunluyunda Azərbaycanın daha bir pul tənzimləməsini səciyyələndirmək, yeni yataqlar açmaq və milli tərəqqi ideyasının əsas mahiyyəti milləti irəliyə aparmaq, etməkdir. cəmiyyət üçün bol açıq qapılar. Müasirləşmənin pul bazasını təşkil edən suveren bir dövlət olaraq, bu günə qədər yeni yaranmış və pul şəraitində maliyyə irəliləməsi məsələlərini həll etmək, pul imkanlarına yönəlmiş və dünya maliyyə birliyinə qarışan yeni bir iqtisadiyyat toplamaq. çərçivə. Azərbaycan Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyev son illər siyasi və maliyyə azadlığının möhkəmləndirilməsinin dövlətçiliyi yaratdığını, ədalətli keyfiyyətlərə yiyələndiyini və öz pul modelini liberal standartlardan asılı hala gətirdiyini diqqətə çatdırdı. Eyni zamanda, respublikamız, misal üçün, bütün dünyaya doldura bilən bir geo-maliyyə qüvvələri cəmiyyətinin başqa bir modelini hazırladı. Azərbaycan hazırda yaxın on il üçün yaxşılaşdırma vəziyyətlərini planlaşdırır:

"Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" Konsepsiyasının seçilməsinin ardıcıl davamı olaraq həyati vəzifələri yerinə yetirmək üçün müxtəlif bölgələri əhatə edən yönəlmiş layihələr alınacaqdır. İnkişaf Konsepsiyası, aktivlərin bölüşdürülməsi kimi, tanınmış məqsədlərə çatmaq üçün etibarlı yanaşmalar verəcək orta və uzun müddətli maliyyə təhlili və tənzimlənməsi ilə təsvir ediləcəkdir. İdeya sisteminin içərisində Azərbaycan inkişaf və modernləşmə təhsil lərini dünya çətinliklərinə reaksiya verməklə subyektiv olaraq yeni səviyyəyə qaldıracaqdır. Bu, hadisələrin

maliyyə növbəsinin ixtiraçılıq ciddiliyini genişləndirəcək və dünya iqtisadiyyatına canlı birləşməyə açıq qapı açacaqdır. Dünyanın həqiqi amilləri uzun müddət mümkün olan pul pulu ideyasının inkişafını özündə cəmləşdirir və Azərbaycan bu ideyanın yaradıcısı olacaqdır ki, bu da öz mühüm mahiyyətinə görə sosial və maliyyə irəliləməsinə misal ola bilər.

Azərbaycan maliyyə və siyasi modernləşməni aktuallaşdırmaqda qərarlıdır. Vəziyyət üçün bu prosedurlara dinamik sosial toplanışların ən həddindən artıq çox nümayəndəsi daxil ediləcəkdir. İxtiraçı modernləşmə dəyişkən inkişaf yoluna yaxındır ki, bu da Azərbaycanın modernləşdirmə strategiyasının əksər hallarda, dəyişən dünyada istifadə edilməsi millətin subyektiv dəyişməsi üçün əhəmiyyətli bir inkişaf olduğunu göstərir. Yeni çətinliklərlə üzləşən və cəmiyyətdə irəliləyişə zamanət verən qabaqcıl iqtisadiyyat qurmaqla Azərbaycan dövləti maddi vəziyyətində, hadisələrin dinamik dönüşünün ifadəsində möhkəm bir vəziyyətə sahib ola bilər.

Diqqətə çatdırmaq lazımdır ki, möhkəm iqtisadiyyat hadisələrin yalnız dönüşünün əsas səbəbidir. Azərbaycanda da siyasi, pul və maliyyə dəyişikliklərinin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi, hadisələrin praktik dönüşünün təmin edilməsi üçün planlaşdırılır ki, bu da dizaynın möhkəm sosial bazası əsasında yaradacaq təhlükəsizlik və populyarlığa əsaslanan növbə işarələrini möhkəmləndirmək üçün əsas səbəb olacaqdır. . Hazırda dünya geosiyasi səhnəsində praktiki sabitlik görüntüsü var. Hər bir xalqın hazırladığı inkişaf sisteminin məhsuldar bitirilməsi hazırkı maliyyə və siyasi möhkəmlilik əmsalı ilə sıx bağlıdır. Bu gün xalqımızda görülən sürətli pul inkişafı, ictimai aləmdə möhkəm bir razılığa səbəb oldu. Azərbaycanda mövcud siyasi və sosial asılılıq və maliyyə sabitliyi yeni qaydalar hazırlamaqla yanaşı dəyişikliklərin ömrünü də təmin edir (<http://www.tehsilproblemleri.com>).

Ümumilikdə, İnkişaf Konsepsiyası ilə təmin olunan dövrdə ölkənin adambaşına düşən ÜDM-i kəskin şəkildə 13 min dollaradək artacaqdır. Əhalinin sosial hökumət yardımının yaxşılaşdırılmasına dəstək verməsinə baxmayaraq, Azərbaycan dövləti də insan kapitalının inkişafına və ağ yaxalar sinifinin

möhkəmlənməsinə can atır. Bu hədəflərin əsas narahatlığı 3 nümunədən asılıdır; açıq ərazidə İK-nin təkmilləşdirilməsi, elektron hökumət təhsillərinin gücləndirilməsi, institusional dəyişikliklərin davam etdirilməsi. Bu ilkin nümunələr, milli irəliləyiş zəncirinin üçüncü ifadəsi ilə yadda qalan Azərbaycanın taxta təməlinin ən qabaqcıl məntiqi hipotetik həlledici tədbirləri üzərində qurulacaqdır. Bu hədəfləri yerinə yetirmək üçün ən müasir gündə sağlam elmdən asılı olan idarəçilər strategiyalarını və daha da inkişaf etmiş bir dövr yaymaqla mübarizə yollarını tətbiq etmək vacibdir.

2012-2020-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatının yeni inkişaf tempi yüksək inkişaf və sosial tərəqqi düşüncə tərzinin həmrəyliyində öz əksini tapacaqdır. Neftdən sonrakı dövrdə daha keyfiyyətli və daha yüksək inkişaf nöqtələri ilə iqtisadiyyatla getmək, sosial təməlin subyektiv dəyişməsi və modernləşdirilməsi, ixtiraçı iqtisadiyyatın bütün hissələrinin makroiqtisadi dairəyə tam daxil olması millətin inkişaf piramidasına zəmanət verəcəkdir. Bu mərhələdə respublikamız yüksək qazancı, böyük çərçivə və zəngin insan kapitalı olan bir xalq kimi qəbul ediləcək və dünyaya bələdçi olacaqdır.

Dünyadakı hadisələrin sosial dönüşünün ölçülərinə doğru irəliləyən Azərbaycanda baş verən maliyyə dəyişikliklərinin əsas xətti tarazlıq qaydalarından tam istifadə edilməsidir. İqtisadiyyatın məqbul idarəetmə quruluşunun bünövrəsi və yeni çətinliklər həddində texnokart dəyişikliklərinin genişləndirilməsi sosial kvintessensiyanın və balansın növlərinin tanınmasını şərtləndirir. Dünya praktikasında, kapital strukturları quruluş və maddə baxımından həmrəydir, eyni zamanda yeni bir kölgə yaratmaqda olan bir cəmiyyətin ehtiyacları baxımından vacibdir. Sərbəst və liberal iqtisadiyyata sahib olan sosial sifarişlərdə, sosial yüksəliş də əsas şərtidir. Yəni, dövlət iqtisadiyyatda mütərəqqi olan yer kimi sosial mütənasibliyi təmin etmək qərarındadır. Bu mənada sosial progressivizm proseduruna qabaqcıl cəmiyyətin əsas marağı kimi baxıla bilər.

Bu gün, əhalinin sosial təminat tənzimləməsinin inkişaf proseduru, praktik xarakterinə görə pulsuz bir ictimai təşkilat olaraq geniş ictimaiyyətdə öz yerini tutan, dinamik inkişaf dövrü ilə qarşılaşır. Sakinlərin həyatının mənafeələrini təmin etmək

üçün planlaşdırılmış möhkəm tədbirlərin təşkili kimi əlavə olaraq planlaşdırılan sosial tənzimləmə də çoxşaxəli bir prosedur kimi əsl mürəkkəb bir quruluşa sahib olması ilə təsvir olunur. Sosial sığortanın əhəmiyyətli standartlarının humanizm və sosial bərabərlik olduğunu vurğulamaq lazımdır. Sosial təminat çərçivəsinin təməlində bu standartlara riayət etmək insanın fərdini qiymətləndirməsini və imtiyaz və imkanlarına hörmət etməsini əlavə nümayiş etdirir (Abdulla Mehrabov, 2013).

Qabaqcıl Azərbaycan dövlətinin təməl hədəflərindən biri XXI əsrin ikinci ongünlüyündə millətin maddi tərəqqisi və dinamik inkişafında elm və təhsil işinin qurulmasıdır. . Müasirləşmənin pul bazasını formalaşdıran Azərbaycan, suveren bir dövlət olaraq, yeni orijinal və pul şəraitində maliyyə yaxşılaşdırılması, pul imkanlarına və dünya maliyyə çərçivəsinə uyğunlaşdırmaya yönəlmiş ümumilikdə yeni bir iqtisadiyyat hazırlamaq məsələsini həll etməkdədir.

Siyasi ictimailəşmə və bu proseduru təsir edən komponentlər. "Sosiallaşma nədir?" ilə başlamaq üçün sorğuya cavab tapmaq. Qeyd edək ki, bu prosedur insanın cəmiyyətə düzəliş etməsini nəzərdə tutur. Yəni o, hazırda fəaliyyət göstərən bir vətəndaşa çevrilir. Günün sonunda ictimailəşmə Bir fərdin fəaliyyət göstərən bir sakin, bir şəxs kimi qurulmasına aparan yol. Hakimiyyət, fərd olaraq tənzimlənmənin ən diqqətəlayiq mərhələsidir (super özünü görüntüsü - Z. Freud). Çünki xarakterin inkişafında üzvi komponentlərlə yanaşı bir amil də mövcuddur. Sosial faktor açıq hərəkəti nəzərdə tutur və bununla da fəaliyyət göstərən bir sakin olur.

Faktorlar, məsələn, vəziyyət, cəmiyyət, zehni planlaşdırma və ictimailəşmə tələbi ictimailəşmədə əhəmiyyətli bir iş götürür. Siyasi ictimailəşmə nədir? Proseduru formalaşdıran dəyişənlər hansılardır? Bu prosedur hansı cəmiyyətdə orijinaldır? Siyasi ictimailəşmə, fərdlərin siyasi perspektiv və təcrübələrdə cəhd etdiyi dərin və köklü bir prosesdir. Prosedurun yüksək məqsədi hökumət məsələlərində qanuni olaraq maraq almaq və ya siyasi seçimlərə təsir etmək qabiliyyətidir. Siyasi ictimailəşmə üçün vacib olan əsas amil "siyasi dil" dir. Olduğu kimi, bu, hökumət məsələlərini əldə etmək, maraqlanmaq, düşünmək və ünsiyyət qurmaqla əlaqələndirilir. Siyasi sosiallaşmanı iki mərhələyə ayırmağımızın təsadüfə

məqamında, əsas mərhələnin sakinlərin ictimai-siyasi prosedurlara həvəs göstərmələri və onlara diqqətlə baxılması olduğunu nəzərə almalıyıq. Cəmiyyətdən kənarda cəmiyyətə qanuni və təsir etmə qabiliyyəti olan bir çərçivə var. Düzünü deyim ki, çərçivə ümumi vəziyyətin bir parçasıdır. Bundan əlavə, hər bir sakin bu şərtə, cəmiyyətdən və çərçivədən tam bir şəxsdir. Normalda müəyyən ictimai və siyasi imkanlara malikdir. Ümumi bir cəmiyyətin siyasi varlığı fərdlər arasındakı siyasi münasibətlərin nümunəsi və bütövlüyüdür.

İkinci mərhələ eyni vaxtda və ya olduğu kimi, prosedurun formalaşmasında əhəmiyyətli bir iş görən "ictimai-siyasi təşkilatlar" dır. Bu ofislər ailəni, kolleci, ictimai toplantıları, siyasi qurumları (hökumət məsələlərinin sosial təsisatlarını sayır) və medianı özündə birləşdirir. Yəni, siyasi sosiallaşmaya olan həvəs ailədə başlayır, bu zaman bu həvəs təhsil in vaxtını özündə cəmləşdirir və ardından konsensual bir aləmdə və ya sosial məclislərdə güclənir, bu da rezidenti siyasi prosedurlarda həqiqi üzv halına gətirir. Bu şəkildə prosedur, sakinləri ictimai sahəyə işləmək üçün sakinlərin ictimai-siyasi qiymətləndirməsini ölçür.

Siyasi əxlaq və siyasi etibarlılıq, eyni zamanda, siyasi ictimailəşmə üçün əhəmiyyətli və məcbureddici dəyişənlərdir. Siyasi əxlaq, siyasi çərçivənin məğzi olaraq, sakinlərin qanunverici məsələlərə sərmayə qoyuluşu normalarını formalaşdırır və siyasi inam, rezidentin bu prosedurda hansı yolla getdiyini, “yıxılmaq üçün giriş yolu” ya qərar verir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

İnsanın hadisələrin dönüşü ideyası baxımından təhsil insan artan şanslarında əhəmiyyətli bir iş görür. Buna görə mükəmməl təhsil və iş hazırlamağın zəruriliyinə cavab verən peşəkar hazırlıq şəxslərə dözümlü iş tapmaq, gizli qabiliyyəti tamamilə anlamaq, iş gəlirliliyini artırmaq, ev təsərrüfatlarında və uzaq məsafədən fərziyyələr aparmaq, iş maaşlarını artırmaq, bərabərlik və tarazlıq təmin etmək üçün imkan verir. xalqın gözü. Uşaq ölümünün azaldılmasının səbəbi və s. Günümüzdə sosial sifarişlər, məlumatlar və qabiliyyətlər kapital kimi qiymətləndirilir və iqtisadiyyatın əsas aktivinə çevrilir. Elm adamları tərəfindən idarə olunan ümumi bir cəmiyyət, fərdlərin ictimai hərəkəti və sosial öhdəlikləri ilə bağlı yeni istəklər əlavə edir və buna görə də "məlumatlı bir şəxs" fikri başqa bir əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil hər bir millətin insan inkişafı və dövlətin taleyi baxımından əhəmiyyətlidir. Biz indi çox sürətlə inkişaf edən bir dövrdə yaşayırıq ki, təhsil sahəsində alınan vasitələr gələcək şərtlərə deyil, gələcək imkanlara əsaslanmalı və keyfiyyətə deyil, keyfiyyətə yönəldilməlidir .

Bu məsələləri həll etmək üçün müşayiət edənin yerinə yetirilməsini vacib sayırıq.

1. Ölkədə dövlət maliyyə planından peşəkar təhsil üçün paylanan aktivlərin ölçüsü bir neçə dəfə genişləndirilməlidir. Açıq fərziyyələrin bir xüsusiyyəti olaraq, paytaxtda və bütün rayonlarda yeni peşə məktəbləri işlənməlidir, mövcud məktəblər isə bu günün ehtiyaclarına uyğun olaraq təmir edilməlidir. Eyni zamanda, ayrılan pulun müəyyən bir hissəsi hər zaman və sonra peşə məktəbləri və liseylərinin maddi və ixtisaslaşdırılmış bazasının möhkəmləndirilməsinə və modernləşdirilməsinə xərclənməlidir.

2. Peşə məktəblərində və müəllimlərdə maaşların aşağı olması ətrafdakı kadrları nəzərə almır. Bu şəkildə işçilərin kompensasiyaları bir neçə dəfə genişləndirilməlidir. Eyni zamanda, bu təhsil atlı təməllərə günümüzdəki çağırışları göstərəcək ixtisaslı müəllimlər vermək üçün bu məktəbdə çalışan müəllimlərin toplusu, bütün məktəblərin içərisinə yayıldıqlarını nəzərə alaraq xaricə dövlətin

zərərinə hazırlamaq üçün mərhələ-mərhələ göndərməlidir. 5 il bundan sonra müxtəlif müəllimlərin hazırlıq dərəcəsi onlar vasitəsilə genişləndirilməlidir.

3. Gənclərin peşə təhsilində həvəslərini artırmaq üçün bu təhsil atçısı müəssisənin məzunları üçün müəyyən əlverişli şərtlər nəzərə alınmalıdır. Məsələn, qonşu Türkiyədə peşə təhsili alan məzunların öz sahələrindəki kolleclərə qəbulla əlaqədar müxtəlif mərkəzləri var. Xüsusi məktəblərin məzunlarının kolleclərin ixtisaslaşmış və ya layihələndirilən resurslarına qəbul zamanı qazandıqları fokusların əmsalı köməkçi liseylərdən alınan fokus əmsalından daha yüksəkdir. Bundan əlavə, səkkizinci sinifdə təhsil alanların Türkiyədəki sonrakı təhsili müəllimlər, qəyyumlar və işçilərin özləri tərəfindən idarə olunur. Peşəkar məktəblərdən keçdikləri ikincilərdən, Əmək Nazirliyi ilə əlaqələndirirlər və sonra lazımi ləvərlər barədə təhsil alırlar. Bu təcrübədən Azərbaycanda da istifadə edilə bilər.

4. Peşə məktəblərində kadr hazırlığının bugünkü şərtlərə cavab verəcəyinə zəmanət vermək üçün işin reklamı üzərində düşünmək, işgüzar maddələrə görə şöhrət qazanmaq iddiasında olan müəllimlərin sayını müəyyənləşdirmək vacibdir. Peşə məktəbləri iş vitrini ekranlaşdırmalıdır. İş vitrinindəki məşğulluq ehtiyacları, hazırlanan fakültələrin bu sayı nisbətini həll etmək lazımdır. Hər bir peşə məktəbində gənclər təhsilli olmalı, ən başlıcası, iş vitrininin tapıldığı ərazidə ehtiyac duyduğu çağırışlara ehtiyac duyurlar.

5. Əlavə aktivlər qazanmaq üçün peşəkar təhsil fondlarının yaradılması qaydasına daxil edilməsi üçün şərtlər qoyulmalıdır. Yaradılmış xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycanda da əksər peşə məktəbləri öz imiclərinə sahib olmağa çalışmalıdırlar.

6. Peşə məktəblərində araşdırma qaydaları yaradılmalı və müşahidə mütəmadi orqanlara təyin edilməlidir. Peşəkar məktəblərdə təhsil in təbiətini yaxşılaşdırmaq, bu zonaya verilmiş aktivlərin adekvatlığını təmin etmək üçün, Azərbaycanda işləyənlərin çağırışları və şöhrətinə dair ölçülər aparılmalıdır. Sonradan ixtisaslaşmış çağırışların ixtisaslı məzunlarının iş elementləri hər il cəmlənməlidir. Xüsusi peşə hazırlığının mahiyyətini, orada təhsil alan məlumatların üstünlük dərəcəsini

qiymətləndirmək qaydası məzunların işlərinin təkrarlanmasını göstərən anlayışlar olmalıdır. Eyni şəkildə, bəzi Qərb xalqlarında olduğu kimi, əgər bir peşə məktəbi tədris xarakterində qeyri-adekvat fəaliyyət göstərsə, qanunverici orqan subsidiyasını azaltmalıdır.

7. Bu təhsil atın canlı olması və yeniyetmələrin diqqətli olması üçün hamısı bir yerdə, Qərb ölkələrində olduğu kimi, çağırışa başlamış bir iş başlama qabiliyyəti peşəkar məktəblərdə və liseylərdə öyrənilməlidir. İş adamları əsas işçi qüvvəsi ilə işləmək məcburiyyətində qalmadığı üçün, iş prosedurunda ortaya çıxan məsələlərə diqqət yetirə biləcək, qərar verməyi və sosial vəzifəni başa düşməyi bacaran bir işçiyə ehtiyac duyur.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SIYAHISI

Azərbaycan dilində

1. Axundova N.F., (2014) “Təşkilati davranış”, Bakı, “Elm” 396 səh.
2. Bağırzadə M., Azərbaycanca Təhsil Sektorunun və Biznesin Qarşılıqlı Əlaqələrinin İnkişaf Perspektivləri. ATİB/TİKA, Bakı - 2009
3. Ələkbərov U., (2013) “Davamlı insan inkişafı və ekoloji sivilizasiyasının əsasları”. Bakı, “Şərq və Qərb” 320 səh.
4. Ələkbərov U.K., (2016) “İnsan inkişafının əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik”. Bakı, “Aspoliqraf”, 280 səh.
5. Əliyev M.Ə., Həmidov H.İ., (2013) “Biznesdə insan resurslarının idarə edilməsi”. Bakı, “Elm və Təhsil” 472 səh.
6. Əmək bazarı. Statistik məcmuə. Bakı-2012.
7. Əmək və sosial təminat sahəsində vətəndaşların hüquqlarının həyata keçirilməsi təminatları, Bakı, 2012
8. Fazilova İ., (2015) “Yeni informasiya texnologiyalarının öyrənmə prosesinə tətbiqində müəllimin rolu”. Bakı, “Aspoliqraf”, 365 səh.
9. İsmayılov İ, Abdullayev C., (2006) “Təhsil in texniki vasitələri və yeni informasiya texnologiyaları Tədrisdə onlardan istifadə metodikası”, Bakı, “Maarif” 633 səh.
10. İsmayılzadə A.İ. (2013), “İnsan resurslarının idarə edilməsi və sosial inkişafı”. Bakı, “Elm” 250 səh.
11. Mehrabov A., (2006) “Təhsildə texnoloji yanaşmaların mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri”. Azərbaycan müəllimi qəzeti, Bakı, 15 səh.
12. Mehrabov A. (2013) “Müasir Dərs: Onun Təşkili Və Gedişinə Qoyulan Əsas Tələblər”. Bakı, “Təhsil” 521 səh.
13. Məmmədov F., (2013) “İdarəetmə mədəniyyəti, (dərs vəsaiti)” Bakı, “Şərq və Qərb” 247 səh.
14. Məmmədov H. Azərbaycanda bilik iqtisadiyyatının formalaşdırılması istiqamətində dövlət səviyyəsində ciddi tədbirlər həyata keçirilir. Müsahibə. Yeni

Azərbaycan qəzeti, 13 yanvar 2011-c il, onlayn: http://www.yeniazərbaycan.com/Musahibe_e7357_az.html

15. Quliyev İ.Q., Hübətova. S.İ., (2015) Biznesin (müəssisənin) qiymətləndirilməsi, metodik vəsait, Bakı, “Şərq və Qərb” 412 səh.

16. Quliyev T.Ə. “(2013) “İnsan resurslarının idarə edilməsi” Bakı, “Aspoliqraf”, 487 səh.

17. Quliyev T.Ə., Məmmədov Ə.İ. (2009), “Əməyin iqtisadiyyatı və sosiologiyası”, Bakı, “Elm”, 328 səh.

18. Quliyev T.A., Əzizov E.D., Mustafayeva E.İ., Bayramova S.R., (2012) “İnsan ehtiyatlarının idarə edilməsi . Dərslik. Bakı, “Aspoliqraf”, 412 səh.

19. Talıblı M. (2014), “İqtisadiyyatda insan dəyəri”. Bakı, “Şərq və Təhsil” 384 səh..

İngilis dili

1. Alakbarov U. and Lawrence J.E.S. (2015) “Towards Ecological civilization: Ideas from Azerbaijan. Journal of Human Resource and Sustainability” Studies, vol.3, N 3, pp.93-100

2. Armstrong M., (2016), “Armstrong’s Handbook of Strategic Human Resource Management”, London: Kogan Page, 36 p.

3. Armstrong M. and Taylor S. (2015), “Armstrong’s Handbook of Human Resource Management Practice”, London: Kogan Page, 41 p.

4. Boateng, A. (2010) “The effect of Human Resource Management practice on employee retention in the Ghanaian construction industry. Unpublished PhD Thesis. Kumasi: Kwame Nkrumah University of science and Technology”, 365 p.

5. Boxall P. and Purcell J. (2016), “Strategy and Human Resource Management”, London: Palgrave Macmillan, 365 p.

6. Carter Alison (2015) Ethical Dilemmas in HR Practice, in Perspectives on HR 2015, Brighton: Institute for Employment Studies, 417 p.

7. David W., and Issahaku J., (2013) “The effectiveness of Human Resource Management Policies on Teachers: A case Study of Ghana Education Services, in Tamale Metropolis, Ghana. Educational Research”, 80 p.
8. Gratton L. (2010), “Real step change, People Management”, 16 March, pp.27-30
9. Incomes Data Services (2010), HR Function Survey, HR Study 928, London: IDS
10. Khan A., N and Nasser S. A. (2013) “Human Resource Development Practices in Telecom Sector Saudi Arabia”, World Applied Sciences Journal 28(11):156- 1578
11. Ludy B., (2010). “Perceived implementation of human resource management practices and Demographic variables of Employees in private higher institutions. Sisc Kaizen”, 414 p.
12. Monika B., (2014) 21st century challenges of human resource management in view of Hungarian higher education. Unpublished PhD Thesis, University of Kaposvar
13. Norhayati et. al., (2012) Critical success factors of Total quality management implementation in higher education institutions; A Review International journal of Academic Research in Business and social science. 2(12): 2222-6990.
14. Reilly P. (2012), The practice of strategy, Strategic HR Review. 11(3), pp.129-135
15. Sugra Ingilab Humbatova and Natig Hajiyevev (2019) “The role of spending on education and science in sustainable development”, Entrepreneurship and Sustainability Issues, Volume 7 (2), [doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(63\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(63))
16. Shahriyar Mukhtarov, Ilkin Mammadov, Sugra Ingilab Humbatova (2020) “The Relationship Between Government Expenditures on Education and Economic Growth: The Case of Azerbaijan”, Research in World Economy, Vol. 11, No. 1; Special Issue doi:10.5430/rwe.v11n1p195

17. UK Department for Education. The Importance of Teaching. The Schools White Paper 2010. Presented to Parliament, November 2010
18. UNESCO. Draft Paper for 2005 Global EFA Monitoring Report. 2005
19. Walter W. Powell & Kaisa Snellman. The Knowledge Economy. Annual Review of Sociology, Vol. 30, 2004
20. World Development Indicators: Gross National Income per Capita 2014.
21. World Health Organization. 2011. Human resources for health: Tools and guidelines. Geneva, Switzerland: World Health Organization. , 41 p.

Rus dilində

1. Азизова Э.Д., Байрамова С.Р. (2012) “Основы экономики труда. Учебник. Баку: 651 стр.
2. Акьюлов Р.И. Современные инструменты менеджмента и маркетинга в муниципальном управлении // Муниципалитет: экономика и управление. 2014, № 4(9). 45 стр.
3. Алакбаров У.К. Кадровая политика в целях устойчивого развития как приоритет государственной политики Азербайджанской республики. Жур. Проблемы управления. 2016, №1(58), стр..40-43
4. Журавлёв П.В., М.Н.Кулапов, С.А.Сухарев., (2008) «Мировой опыт в управлении персоналом. Обзор зарубежных источников/ Монография. М.: Изд-во Рос. экон. Акад’., Екатеринбург: Деловая книга, 232 стр..
5. Кулиев Т.А., Азизова Э.Д., Мустафаева З.И., Байрамова С.Р., (2012) “Управление человеческими ресурсами. Учебник”. Баку, 365 с.
6. Липатов В. С., (2006) “Управление персоналом компаний и организаций: Учебник для институтов”. - М.: Люкс-арт, 136с
7. Мехтиев Р.Э., (2017) “Национальная идея Азербайджана в эпоху глобальных трансформаций”. В 2 кн. Книга II / Рамиз Мехтиев. - М.: Политическая энциклопедия, 365 стр.

8. Одегов Ю. Г., (2017) “Журавлев П. В. Управление персоналом - М.: Финстатинформ”, 236 стр.
9. Павленков А.П., “Государственные методы регулирования экономики, (Вестник МГТУ”, том 2011, 14, №1, стр.7-11.
10. Пережогина К.А., “Инновационные изменения в системе управления персоналом // Молодой ученый”. М.: 2015, № 4, 411-414
11. Фридман ДЖ., (2015) Ордуэй Ник. Анализ и оценка приносящей доход недвижимости. Пер. с англ. М.: «Дело Лтд.». 412 с.
12. Хомерики Е. (2013), “Европейская система образования в русле глобализации”, 232 стр.
13. Шамина Л.К., (2012) Методология и методы управления адаптацией инновационных процессов на промышленной предприятии. Автореферат диссертации. Санкт-Петербург, 362 стр.

İnternet resursları

1. Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az
2. <http://www.employment-studies.co.uk/system/files/resources/files/mp111.pdf>
3. <http://www.hrmagazine.co.uk/hr-most-influential/profile/dave-ulrich-rentislikert-professor-ross-school-of-business-university-of-michigan>
4. <http://www.tehsilproblemleri.com>
5. http://www.who.int/hrh/tools/situation_analysis/en/index.html.
6. Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi <https://vet.edu.gov.az/>
7. Peşə təhsili və insan kapitalı
<https://www.muallim.edu.az/news.php?id=2223>
8. The Organisation for Economic Co-operation and Development
<https://www.oecd.org/>
9. UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org)

ƏLAVƏLƏR

Əlavə 1

Cədvəl 2: Peşə təhsili müəssisələri

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Peşə təhsili müəssisələrinin sayı	108	108	109	108	108	112	113	113	112	111	111
onlarda təhsil alanların sayı, nəfər	25184	25562	27330	28993	30664	29234	25414	24482	23814	24024	23965

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az

Əlavə 2

Cədvəl 3: Peşə təhsili müəssisələrində təhsil alanlar

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Təhsil alanların sayı, nəfər	25184	25562	27330	28993	30664	29234	25414	24482	23814	24024	23965
tam orta təhsil bazasında	4073	4557	5384	5142	5861	4887	4517	5008	4061	4197	4752
ümumi orta təhsil bazasında	14426	14444	15103	15691	15429	15290	13127	13131	11774	12467	11254
gənclərə tam orta təhsil verməyən qruplar	4067	4077	4836	5202	6500	6202	4833	3112	3748	2658	2631
Ədliyyə Nazirliyinin islah əmək müəssisələrinin peşə məktəblərində	1034	896	314	793	935	1145	1082	1020	1040	1000	981
xüsusi peşə məktəblərində	14	21	22	16	12	7	8	4	4	6	5
ödənişli əsaslarla hazırlıq müəssisələrində	1570	1567	1671	2149	1927	1703	1847	2207	3187	3696	4342

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az

Cədvəl 5: Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində ixtisas qrupları və istiqamətlər üzrə təhsil alan tələbələrin sayı (tədris ilinin əvvəlinə)

	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019
Tələbələrin sayı - cəmi, nəfər	140241	143146	145584	151274	158212	161234	163779	167677	176723
o cümlədən:									
ixtisas qrupları üzrə ¹⁾ :									
təhsil ixtisasları qrupu	16976	25523	35811	38561	39531	40863	42642	42291	44493
humanitar və sosial ixtisaslar qrupu	6945	10447	14610	18030	19243	19589	20888	22176	22903
mədəniyyət və incəsənət ixtisasları qrupu	1951	2962	4607	4612	4851	4840	5164	5475	5814
iqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu	12976	20593	28501	33201	36312	36439	36152	36195	37462
təbiət ixtisasları qrupu	2654	4690	6478	8007	8740	8423	7831	7674	7822
texniki və texnoloji ixtisaslar qrupu	12876	20941	28921	32742	34929	35867	34453	36311	38333
kənd təsərrüfatı ixtisasları qrupu	879	1253	1717	1845	1764	1997	2436	2884	3528
səhiyyə, rifah və xidmət ixtisasları qrupu	4605	7238	10047	11563	12842	13216	14213	14671	16368
istiqamətlər üzrə:									
təbii elmlər	6686	4036	1374	217	-	-	-	-	-
humanitar və sosial	28114	17701	6260	1333	-	-	-	-	-
maarif	9059	4999	1556	106	-	-	-	-	-
iqtisadiyyat və idarəetmə	20464	13266	3823	800	-	-	-	-	-
təbiət-texniki ixtisaslar	613	524	160	12	-	-	-	-	-
texniki istiqamətlər	14150	8149	1531	223	-	-	-	-	-
aqrar və balıq təsərrüfatı	559	371	87	11	-	-	-	-	-
ekologiya və təbiətdən istifadə	734	453	101	11	-	-	-	-	-

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: Bəzi dünya ölkələri arasında orta məktəb təhsili alan tələbələrin sayı, (%-lə).....	29
Cədvəl 2: Peşə təhsili müəssisələri.....	71
Cədvəl 3: Peşə təhsili müəssisələrində təhsil alanlar.....	71
Cədvəl 4: Məşğul əhəlinin təhsil səviyyəsi üzrə bölgüsü.....	38
Cədvəl 5: Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində ixtisas qrupları və istiqamətlər üzrə təhsil alan tələbələrin sayı (tədris ilinin əvvəlinə)	72
Cədvəl 6: Məşğul əhəlinin təhsil səviyyəsi üzrə bölgüsü.....	44
Cədvəl 7: Dəyişən paradigmlər.....	50

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1: Dünya ölkələri arasında orta məktəb təhsili alan tələbələrin illərə görə diaqramı, (Azərbaycan təmsalında), (%-lə).....	30
Şəkil 2: “Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təhsil inin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”nin icra vəziyyəti.....	39

Diaqramların siyahısı

Diaqram 1: Dünya ölkələri arasında orta məktəb təhsili alan tələbələrin illərə görə diaqramı, (%-lə).....	29
Diaqram 2: 2019 - cu ildə dünya ölkələri arasında işsizlik göstəriciləri, (%-lə).....	32